

INTERVENTIONSMETODER

för män som begått våldsbrott mot kvinnor

Rapport från
seminarium
i Sigtuna
6 – 8 december
2000

REGERINGSKANSLIET

Rapporten är producerad av Jämställdhetsenheten vid Näringsdepartementet i oktober 2001.

Artikelnummer: N2001.050

Rapporten finns även på regeringens webbsidor om jämställdhet:

www.naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet/

Grafisk form och layout: Svensk Information

Tryck: Danagårds Grafiska, oktober 2001

Seminarium om

INTERVENTIONSMETODER

för män som begått våldsbrott mot kvinnor

Sigtuna 6 – 8 december 2000

I propositionen om Kvinnofrid (1997/1998:55) framhöll regeringen att ökad uppmärksamhet måste riktas mot de män som begår våldsbrott mot kvinnor. Medel avsattes för att utvärdera befintliga metoder för behandling samt för att inventera internationell erfarenhet på området.

Som ett led i detta anordnades ett seminarium i Sigtuna 6–8 december år 2000 där framstående forskare från Kanada, USA och England redovisade sina kunskaper och erfarenheter på området. I dessa länder finns en längre tids erfarenhet av utprövning och utvärdering av metoder för behandling av män som misshandlat kvinnor än i Sverige.

Deltagare i seminariet var också svenska forskare samt representanter för myndigheter med olika former av ansvar inom problemområdet. Deltagarförteckning samt program finns i bilaga. Näringsdepartementet stod som anordnare av seminariet, som planerats av en arbetsgrupp med forskare och representanter för myndigheter och departement. Seminariet leddes av Norman Bishop, tidigare forskningschef vid Kriminalvårdsstyrelsen, med docent Mona Eliasson, Centrum för kvinnoforskning, Uppsala universitet, samt Niklas Långström, leg. läkare, med.dr, Karolinska institutet som moderatorer. I dokumentationen återges föredrag och diskussioner i sammandrag i syfte att sprida kunskaperna till en bredare krets.

Innehåll

Sammanfattning	3	Att hantera risk för våld och kränkningar i nära relationer	36
Mäns våld mot kvinnor ett hinder för jämställdhet	6	Att utveckla ett program för behandling av våldsamma män – The Pathfinder Project	41
Utbildning och upplysning som åtgärd mot mäns våld mot kvinnor	8	Tillämpning av kunskaperna för svenska förhållanden	44
Att förändra våldsamma män – utvärdering av brittiska program	14	Avslutande kommentarer	49
Effektiva program för våldsamma män i Kanada	21	Deltagarförteckning	50
Rättsväsendets sätt att möta mäns våld mot kvinnor	27	Program	52
Sexuellt våld – riskfaktorer och behandling	32		

Sammanfattning

Som ett led i de åtgärder för att förhindra och motverka mäns våld mot kvinnor som ingår i propositionen om Kvinnofrid (1997/1998:55) hade Näringsdepartementet inbjudit internationell expertis samt representanter för ansvariga myndigheter för att ta del av kunskaper och utvärderingar om behandlingsprogram riktade till de män som utövar våldet.

De experter som inbjudits företrädde forskning och praktik i Kanada, USA och Storbritannien samt representerade såväl forskning kring övergripande frågor som specifika behandlingsprogram, riskbedömnings- och riskhanteringsinstrument och metaanalyser av befintlig forskning på området.

MÄNS VÅLD MOT KVINNOR ÄR ETT OMFATTANDE PROBLEM

Undersökningar i olika länder visar samstämmiga resultat av ett utbrett och till stor del dolt våld mot kvinnor i nära relationer. I familjer med våldsamma män förekommer ofta ett utbrett våld mot kvinnorna av många olika slag med omfattande och allvarliga fysiska skador. De våldsamma männen förnekar och förminskar i regel våldet och skyller på offret. Risken för olika allvarliga hälsoproblem är mångdubbelt större för de kvinnor som blivit utsatta för våld än för dem som inte blivit det.

”Stalking” som riktas av män mot tidigare partner är både den vanligaste och farligaste formen av den typ av kränkningar som utgörs av förföljelse och trakasserier. Det är fråga om män som desperat vägrar att acceptera att kvinnorna avvisar dem, ofta starkt känslomässigt beroende, ofta med borderlinepersonlighet och de har inte sällan tidigare misshandlat kvinnan. Gemensamt för dem

som förföljer och trakasserar är en tvångsmässig fixering på offret, ett förvrängt tänkande samt narcissism. Detta störda beteende stöds av en rad sociokulturella faktorer. Mannen som förföljare och kvinnan som trofé samt budskapet att ihärdighet och övertalning lönar sig förekommer flitigt i film, på TV och i litteraturen.

MÅNGA ÅTGÄRDER BEHÖVS

Det betonades att behandling för våldsamma män måste ingå i ett sammanhang med stöd och skydd för kvinnor, reformerad lagstiftning, bred samverkan mellan myndigheter etc. Utbildning och upplysning för att förebygga våld mot kvinnor behövs i skolan, i sammanhang där män möts, till allmänheten samt till berörda yrkesgrupper. Män behöver utbildas i vad som är att anse som våld och våldet behöver ses i termer av makt, kontroll och ansvar. Tillräckligt socialt stöd till kvinnorna är nödvändigt för att de ska ha reella möjligheter att välja och handla. Verksamheter för männen/förövarna får aldrig ta resurser från verksamheter för de utsatta kvinnorna. Enligt nationella riktlinjer i Kanada ska minst hälften av de anställda vid behandlingsprogrammen för män arbeta med de utsatta kvinnorna.

UTVÄRDERING AV BEHANDLINGSPROGRAM

De två utvärderade skotska program som beskrevs bygger på kognitiv beteendeterapi, med huvudfokus på frågor om makt och kontroll och riktar sig i utvärderingen också till männens partners/hustrur. Målet är att öka kvinnornas säkerhet, känsla av välbefinnande och autonomi samt att eliminera våldet. I behandlingen fokuseras våld och övergrepp, mannens ansvar för dessa handlingar,

hans attityder och föreställningar samt kunskap, förmåga och strategier för att undvika fortsatt våld. Mannens förnekande, förringande och skuldbeläggande av kvinnan granskas. Utvärderingen av programmen visade att männens kontrollerande och våldsamma beteende hade minskat signifikant i behandlingsgruppen och kvinnorna uppgav att de kände sig säkrare och hade fått en ökad livskvalitet.

I Kanada har behandlingsprogram för män funnits i mer än 20 år och de är idag mer än 200 till antalet. Fokus i de kanadensiska programmen ligger på bred strukturerad samverkan med polis, domstolsväsendet, stödpersonal för kvinnorna, kvinnojourer, sociala myndigheter etc. Resultaten från utvärderingen av behandlingsprogram för män i Kanada visar att det emotionella våldet (psykiska kränkningar, kontrollerande beteende etc) enligt kvinnornas rapporter minskat i de undersökta fallen samt att såväl det fysiska som sexuella våldet minskat väsentligt.

I en del av ett nationellt brittiskt projekt utvecklas behandling för våldsamma män på grundval av empiriskt dokumenterade metoder, med fokus på specifika kriminogena faktorer med bevisat goda effekter jämfört med andra typer av insatser. Behandlingsprogram som uppfyller standardiserade krav ackrediteras och utvärderas kontinuerligt. Den brittiska regeringen har satt upp ett mål om att 70 000 förövare under åren 2001–2004 ska ha genomgått ett sådant program. Ett brett upplagt forskningsprogram ska söka svar på bland annat vilka dynamiska riskfaktorer som behöver bearbetas i programmen.

RÄTTSLIGA ÅTGÄRDER

Det finns positiva erfarenheter av särskilda specialdomstolar för familjevåldsmål i Kanada. De har inneburit ett förstärkt skydd för kvinnorna, kortare handläggningstid och fler fällande domar. Domare och advokater saknar dock specialutbildning på området och resurserna har

inte varit tillräckligt stora i förhållande till antalet ärenden.

Från USA konstateras att sådana rättsliga åtgärder som besöksförbud, häktning, allmänt åtal och fängelsestraff inte minskar våldet och inte fungerar som effektivt skydd för offren. Här finns dock motstridiga resultat från olika studier. Den rättsliga processen är ofta ytterligare en påfrestning för kvinnan. Forskare har visat att offrets och förövarens ras, ålder och sociala situation påverkar beslut om åtal. Eftersom en så liten andel av förövarna döms till fängelse ger även lyckad behandling av dem dessutom en mycket liten effekt på våldet mot kvinnor som helhet.

I USA prövas s k Communitarian Justice som ett frivilligt komplement till rättsprocessen i de fall då förövaren erkänner brott. Förövare och offer träffas tillsammans med sina stödpersoner under en koordinators ledning för att diskutera brottets konsekvenser för de inblandade samt för att utarbeta en plan som kan reparera skadorna och minska risken för upprepning.

RISKBEDÖMNINGAR

Samstämmiga studier visar att ca tjugo procent av förövarna har återfallit i sexualbrott efter tio år och ca 40 procent efter drygt 20 år. I en högriskgrupp återfaller hälften av förövarna i våldsbrott inom åtta år, medan en femtedel av lågriskgruppen återfaller inom 20 år.

Risken för återfall efter adekvat behandling minskar enligt forskningen från 17 till 10 procent när det gäller sexualbrott. Behandling med metoder som bygger på kognitiv beteendeterapi ger enligt en metastudie bättre resultat än psykodynamisk terapi och traditionell beteendeterapi. För de personer som avbryter behandlingen – oavsett typ av program – är risken för återfall ungefär dubbelt så hög som för dem som fullföljer. Vare sig tidigare brottslighet i allmänhet, psykologiska problem av olika slag eller alkoholmissbruk, låg grad av empati, hög grad av förnekande eller låg motivation för behandling

visade enligt en metaanalys några samband med risken för återfall.

Strukturerade riskbedömningsinstrument behövs eftersom att bedömningar som bara bygger på klinisk erfarenhet är mindre tillförlitliga. Särskilda instrument för riskbedömning när det gäller våld i hemmet är nödvändiga eftersom att det finns speciella risker som gäller dessa gärningsmän. Syftet är att förbättra den professionella praktiken genom att försäkra att det är rätt information som samlas in. Riskhantering innebär att identifiera relevanta riskfaktorer och utarbeta strategier för att minska risken. Personer som bedöms ha hög risk för återfall bör prioriteras och fokuseras.

SLUTSATSER

Mona Eliasson konstaterade i sin summering av första delen av programmet att det var betydelsefullt att våldets sammanhang och komplexitet betonades. Nödvändigheten av att tillämpa en utvidgad definition av våldet till även sexuellt, psykologiskt, emotionellt, socialt våld samt kränkningar och trakasserier av olika slag var ett tydligt budskap. Att kvinnors rätt till skydd och stöd inte får bli eftersatt var en viktig synpunkt.

Vidare var det väsentligt att flera faktorer på olika nivåer som upprätthåller våldet togs upp, vilka alla behöver tas med i behandlingen – den individuella, strukturella och ideologiska nivån. I beskrivningen av utvärderingarna av specifika program var en viktig aspekt att det är nödvändigt att inbegripa kvinnorna och deras bedömningar.

Hennes slutsats av anförandena var att det är nödvändigt att utveckla och öka kunskapen på området – det finns inga enkla universalmetoder, men det finns goda resultat och det går att åstadkomma positiva förändringar.

Niklas Långström summerade anförandena i den andra delen av seminariet. Det finns en enighet om behov av utbildning, strukturerad handläggning, interventioner i form av behandling, bred samverkan mellan polis, åkla-

gare, domstolar, rättspsykiatri, kriminalvård, frivård, socialtjänst etc samt utvärdering. Eftersom irrationella faktorer påverkar professionella i deras beslut (sådant som kön, ras, etnicitet, klass etc) är det viktigt att ha en tydlig struktur i beslutsfattandet samt bygga in uppföljning och utvärdering.

Det går inte att utifrån forskningen utläsa några tydliga och säkra effekter av programmen, vilket innebär att det inte finns någon mirakelkur i sikte inom en nära framtid. Mycket återstår att göra när det gäller intervention, samtidigt som det finns en hel del resultat och initiativ som kan vägleda design och implementering av effektiva program.

Det finns ingen enskild riskfaktor för upprepat våld mot kvinnor, vilket bör mana oss att känna ödmjukhet inför komplexiteten. Trots detta vet vi en hel del som kan förbättra riskbedömningar och riskhantering.

I den gemensamma diskussion som följde efter expertföreläsningarna togs följande punkter upp som viktiga slutsatser: Mäns våld mot kvinnor är ett folkhälsoproblem med ett gemensamt ansvar för en rad olika myndigheter och där bred samverkan är av grundläggande betydelse. Barnen och deras behov måste uppmärksammas mer. Resurserna måste satsas tidigt innan problemen har hunnit bli för stora.

Behandlingsprogrammen måste ha specifika målsättningar och särskild kompetens anpassade till respektive målgrupp. En tydlig struktur i behandlingen, som bygger på solid teoretisk grund, samt inbyggd uppföljning och utvärdering är viktig, samtidigt som det måste finnas utrymme för flexibilitet. Fler broar behöver därför byggas mellan forskning och klinisk verksamhet för att få med utvärdering redan från början.

Kunskaper om mäns våld mot kvinnor bör ingå i grundutbildningar och kontinuerlig fortbildning för berörda yrkesgrupper och tryck bör sättas bakom genomförandet av detta krav.

Mäns våld mot kvinnor ett hinder för jämställdhet

Seminarier inleddes av ett välkomstanförande av Kristina Rennerstedt, statssekreterare vid Justitiedepartementet, som satte in seminariet i ett sammanhang av flera aktuella åtgärder mot våld mot kvinnor.

Hon konstaterade att jämställdheten i Sverige kommit relativt sett långt, vilket avspeglas bland annat i kvinnorepresentationen i riksdagen, som är den högsta i världen, drygt 44 procent, samt att hälften av ministrarna i regeringen är kvinnor. I Sverige är förvärvsfrekvensen också hög vid en internationell jämförelse, 70 procent,

vilket innebär att de flesta kvinnor kan försörja sig själva. Såväl föräldraförsäkring som rätt till barnomsorg innebär dessutom att både kvinnor och män har goda möjligheter att förena föräldraskap och yrkesliv.

Vad som dock i Sverige liksom i andra länder fortfarande är ett allvarligt hinder för jämställdhet är det ojämna maktförhållandet som generellt sett råder mellan kvinnor och män. Det allvarligaste uttrycket för denna obalans är mäns våld mot kvinnor. Riksdagen beslutade 1998 att vidta kraftfulla åtgärder mot detta, då propositionen om Kvinnofrid (1997/1998:55) antogs.

**”Sverige kommer i samband
med EU-ordförandeskapet under 2001
att fokusera på samarbete vad gäller att
förebygga och bekämpa brott samt
lindra följdverkningarna”**

I enlighet med propositionen har lagstiftningen på området förtydligats och skärpts. Bland annat har rubriceringen grov kvinnofridskränkning införts för de fall då en man utsätter en kvinna som han lever eller levtt tillsammans med för upprepade kränkningar, vilket också kan ge ett strängare straff.

I propositionen tas vidare upp frågan om stödet till de kvinnor som utsatts för våld och övergrepp i hemmet. En ny bestämmelse i Socialtjänstlagen ger socialtjänsten ansvar för att stödja dessa kvinnor. Berörda myndigheter har också fått ett uppdrag att agera och samverka i frågan, med förebyggande insatser samt landsomfattande utbildningsinsatser inom polis, åklagarväsende, hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Just nu pågår också ett arbete med att söka vägar att via lagstiftning skapa förutsättningar för kvinnan att kunna bo kvar i stället för att behöva fly från mannen som utsatt henne för våld, men här återstår flera svåra frågor att lösa.

Männen som utövar våldet och vad som kan göras när det gäller behandling av dem togs också upp i propositionen. Hur sträng lagstiftningen än är och hur väl vi än stöttar kvinnan som utsatts så är ju det bästa skyddet för henne att se till att mannen inte tillgriper våld från första början. Att nå de våldsamma männen, erbjuda behandling samt motivera dem för sådan är därför av stor betydelse för att bekämpa våldet. Även om fängelse eller skyddstillsyn i första hand är samhällets reaktion på brottet så betyder inte det att tiden inte kan utnyttjas konstruktivt för att söka påverka och rehabilitera brottslingen

och minska risken för återfall. Personer dömda till fängelse eller skyddstillsyn ska erbjudas olika slags motivations- och behandlingsprogram. Kristina Rennerstedt påpekade också att det med tanke på det stora mörkertalet vad gäller kvinnofridsbrott är ett viktigt men svårt arbete för socialtjänsten och andra att försöka nå potentiella förövare samt de våldsamma män som inte kommit till rättsväsendets kännedom. Att nå dem med åtgärder kan vara väl så viktigt som att påverka de redan dömda.

Regeringen betonade i propositionen satsningar på inventering, utveckling och utvärdering av behandlingsmetoder för män som utövar våld i nära relationer. En genomgång av existerande metoder i Sverige har gjorts av Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen i samarbete. Syftet med det aktuella seminariet var att ta nästa steg, nämligen att ta del av internationella erfarenheter på området.

Kristina Rennerstedt konstaterade att det finns mycket att vinna på internationellt samarbete i detta sammanhang. Sverige kommer t ex att i samband med EU-ordförandeskapet under 2001 fokusera på samarbete vad gäller att förebygga och bekämpa brott samt lindra följdverkningarna. En av de högst prioriterade frågorna kommer att vara åtgärder mot s k trafficking, global sexhandel.

Hon uttryckte avslutningsvis förhoppningar om att seminariet skulle vara ömsesidigt givande för deltagande forskare och myndighetsrepresentanter samt ge vägledning för det fortsatta arbetet på området.

Utbildning och upplysning som åtgärd mot mäns våld mot kvinnor

“The safest place for men is in the home, the home is, by contrast, the least safe place for women.” (Susan Edwards, Policing Sexual Violence, 1989)

Vad betyder denna skillnad mellan hemmets innebörd för kvinnor och män? frågade Jeff Hearn i sitt anförande. Han har i drygt tjugo års tid i sin forskning ägnat sig åt olika aspekter av mäns våld och övergrepp mot kvinnor. Hearn påpekade att det är viktigt att se det stora sammanhanget kring våldet och hur olika former av våld har med maktförhållanden att göra – ett genusperspektiv är nödvändigt. Han uttryckte sin förhoppning om att vi i framtiden ska komma att blicka tillbaka på detta seminarium som en positiv vändpunkt i utvecklingen på området. Jeff Hearn är professor i sociologi vid universitetet i Manchester samt gästprofessor vid Svenska Handelshögskolan i Helsingfors.

HUR VANLIGT ÄR MÄNS VÅLD MOT KVINNOR?

Det finns en del forskning i olika länder där man försökt mäta andelen kvinnor som utsatts för våld, som kommer fram till förvånansvärt likartade och förskräckande höga siffror.

- En aktuell undersökning i Storbritannien visar att mellan 10 och 25 procent av kvinnorna utsatts för våld av en manlig partner. Dessa siffror underskattar dock sådant som sexuellt våld, trakasserier och psykiska kränkningar.
- En undersökning som gäller kvinnor i London visade att mer än hälften någon gång levt i förhållanden där det förekommit psykisk misshandel, en fjärdedel under det senaste året. En tredjedel av kvinnorna hade någon gång behövt söka läkarvård på grund av fysiskt och/eller sexuellt våld, en av nio kvinnor under det senaste året.
- I en nationell finsk undersökning där nära 5000 kvinnor besvarat en enkät uppgav 22 procent av alla gifta/samboende kvinnor att de hade blivit utsatta för

fysiskt eller sexuellt våld eller hot om våld av sin nuvarande partner, nio procent under det senaste året. Hälften av alla kvinnor som hade separerat hade erfarit våld eller hot om våld från sina före detta partners.

- Även i amerikanska undersökningar har man kommit fram till liknande andelar. I en studie uppgav t ex var femte kvinna att hon blivit utsatt för sexuella övergrepp.

Problemen är omfattande – siffrorna talar sitt tydliga språk. Andra viktiga uppgifter i sammanhanget är att det generellt sett rapporteras ungefär tolv gånger så många övergrepp mot kvinnor av män som omvänt. 98 procent av våldet mellan makar är riktat av män mot kvinnor. En så hög andel som en fjärdedel av alla rapporterade brott och telefonsamtal till polisen rör mäns våld mot kvinnor i hemmet.

VAD MENAR VI MED VÅLD OCH ÖVERGREPP?

Hur vi förstår och definierar våldet samt vilka teorier som ligger bakom vår förståelse har betydelse för i vilken grad våldet rapporteras och vilken form av våld. Vem ska definiera vad som är våld – förövaren, offret, forskaren eller andra?

Jeff Hearn poängterade att det är viktigt att ha en förståelse av våldet som fenomen som inte är fixerad i en fast definition (även om det är nödvändigt i juridiska sammanhang). Fokus ligger ofta på det fysiska och sexuella våldet, men han uppmanade till en breddning av synsättet på våld och kränkningar. En vidare definition är att föredra, som också innefattar sådant som psykiskt, känslomässigt och verbalt våld, försummelse mm – handlingar som görs i avsikt att skada. En vidare definition innebär inte att förringa det fysiska våldet, utan är viktig för att vidga förståelsen av problemet.

Exempelvis kan det fysiska våldet i ett långvarigt förhållande vara sporadiskt, samtidigt som andra former av våld kanske är ständigt närvarande. Våldet har såväl kortsiktiga som långsiktiga och ackumulerade effekter. Tidigare våld kan göra fortsatt våld ”onödigt” genom den kvarvarande effekt som det har på offret.

Erfarenheten av att ha blivit utsatt för våld ger en känsla av att inte ha kontroll över situationen och en osäkerhet om vad som ska hända. En annan viktig aspekt att uppmärksamma är hur våldet påverkar det övriga livet.

Kvinnornas/offrens beskrivningar och förståelser av våldet är annorlunda än männens/förövarnas (enligt Hearn och andras intervjuundersökningar om våld och kränkningar). Kvinnornas beskrivningar och definitioner är vida och omfattande, männens betydligt snävare. Män använder ibland teoretiska förklaringar till våld som förekommer i forskning och debatt för att ursäkta och rättfärdiga sina egna våldshandlingar.

De intervjuade kvinnornas beskrivningar av våld, övergrepp och kränkningar som de blivit utsatta för innefattade följande handlingar, vilka kunde vara sporadiska eller

- » Undersökningar i olika länder visar samstämmiga resultat av ett utbredd och till stor del dolt våld mot kvinnor i nära relationer
- » Begreppet våld bör innefatta också kränkningar av psykisk och social art
- » Kvinnors definitioner av våldet är vida medan mäns i regel är snävare
- » Våldets orsaker bör sökas i både individuella och strukturella förklaringar med genusperspektiv
- » Utbildning och upplysning för att förebygga våld mot kvinnor behövs i skolan, i sammanhang där män möts, till allmänheten samt till berörda yrkesgrupper
- » Behandling för våldsamma män måste ingå i ett sammanhang med stöd och skydd för kvinnor, reformerad lagstiftning, bred samverkan mellan myndigheter etc

konstanta, förekomma som enstaka eller många samtidigt:

- fysiskt våld av alla slag samt hot om sådant
- sexuellt våld av olika slag och grad
- emotionellt, verbalt, psykologiskt och kognitivt våld (exempelvis nedvärderande, undergrävande av självkänslan, förödmjukelse, krav på fullständig lydnad m m)
- ekonomisk kontroll (t ex att hindra kvinnan från att arbeta utanför hemmet, att hindra henne från att få tillgång till pengar)
- kontroll över tillgången till mat (begränsa tillgången till mat så att kvinnan och barnen får svälta, tvinga kvinnan att skaffa mat från andra – släkt, vänner, myndigheter etc)
- reproduktivt våld och kontroll av hälsovård (exempelvis påtvingad abort eller graviditet, misshandel under graviditet, kontroll av tillgång till hälso- och sjukvård)
- social kontroll (kontroll av vänner, sociala kontakter, telefonsamtal, att tvinga kvinnan bryta kontakten med familj och barn etc)
- spatial och temporal kontroll (kontroll av kvinnans rörelsefrihet hemma och ute, kontroll av kvinnans aktiviteter)
- kontroll av information och utseende (t ex kontroll av tillgång till media, påtvingande av pornografi, media med våld och/eller nedvärdering, kontroll av klädsel och utseende).

Männens våld och kränkningar som kvinnorna beskriver dem kan med andra ord innefatta snart sagt alla aspekter av kvinnans liv och vardag. Kvinnor tenderar att tala om våld i termer av att de saknar medel att kontrollera vad som skapar och utlöser våldsamt, kränkande och hotfullt beteende hos mannen.

Detta kontrasterar starkt mot männens sätt att se på våld. Männen fokuserar i stort sett på det fysiska våldet och utesluter också vissa former av fysiskt våld. I de fall de intervjuade männen i Hearn's egen forskning nämnde

emotionellt, verbalt och psykiskt våld var det förknippat med fysiskt våld. Männens beskrivningar av eget våld riktat mot kvinnor i nära relation handlade om följande:

- fysiskt våld som är starkare än knuffar. (Sådant som fasthållande, tvång, utnyttjande av överlägsenhet i storlek och vikt, kastande av såväl saker som kvinnan själv inbegrep männen ofta inte i vad de menade med våld. De intervjuade männen innefattade inte heller sexuellt tvång i sin definition av våld.)
- fysiskt våld som ger upphov till synliga och varaktiga skador eller riskerar att göra det
- fysiskt våld som de dömts för

HUR SKA VÅLDET FÖRSTÅS OCH FÖRKLARAS?

Hearn menade att det inte är fruktbart att söka den slutgiltiga förklaringen till mäns våld mot kvinnor, eller hävda individuella eller strukturella förklaringar – utan det handlar om både-och, en mängd olika förklaringar på olika nivåer i ett sammanhang. Vi behöver en mångdimensionell förståelse som innefattar förklaringar på individuell nivå, sådana som rör familj och socialisation samt förklaringar utifrån reproduktion av patriarkala strukturer i samhället. Att t ex bara individualisera problemet kan leda fel. Ett genusperspektiv, förklaringar som tar hänsyn till skillnaden i maktförhållanden mellan kvinnor och män, behöver tillämpas på förståelsen på alla nivåer.

Förståelsen och definitionerna av våldet måste diskuteras i relation till sitt sammanhang på varje nivå – från den nationella till fältet – och utifrån respektive perspektiv, yrkesmässigt, personligt etc. Förståelsen och beskrivningen av fenomenet skiftar också historiskt över tid.

I de engelska riktlinjerna för arbete med våld mot kvinnor listas några faktorer som kan innebära ökad risk för våld:

- tidigare våld i familjen
- separation
- brist på jämställdhet i relationen

- skillnader i ekonomisk makt i relationen och fattigdom
- förekomst av barnmisshandel i familjen.

Hearn betonade att sådana riskfaktorer måste hanteras med försiktighet, de är generaliseringar på befolkningsnivå och kan inte användas som förklaringsmodeller i det enskilda fallet. Dessutom kan de missbrukas av de män som brukar våld som använder dem som ursäkter och bortförklaringar av sitt beteende.

HUR SKA VÅLDET BEKÄMPAS?

Jeff Hearn satte in seminariets tema av behandling för våldsamma män i ett sammanhang av många olika åtgärder som är nödvändiga för att bekämpa, förebygga och lindra verkningarna av mäns våld mot kvinnor. Han betonade att behandling av män aldrig resursmässigt får ske på bekostnad av insatser för de drabbade kvinnorna, som att t ex kunna erbjuda skyddat boende. Det behövs åtgärder av många olika slag, såväl förebyggande som insatser när våldet redan har inträffat:

- reformerad lagstiftning, social service och hälso- och sjukvård
- säkrare och tryggare offentliga rum
- verksamheter till stöd för utsatta kvinnor på statlig och lokal samt frivillig nivå
- tillgång till tryggare boendialternativ och bättre ekonomiskt stöd för utsatta kvinnor och barn
- utveckling av verksamheter som riktar sig till männen, t ex särskilda behandlingsprogram
- arbete med att förändra patriarkala strukturer
- förändring av manliga självbilder
- gemensam policy och samverkan mellan myndigheter
- utbildningsinsatser till alla berörda
- information och andra förebyggande insatser riktade till skolor och utbildningar
- kampanjer riktade till allmänheten.

UTBILDNING OCH UPPLYSNING

När det gäller männen behöver insatserna riktas såväl till män som är våldsamma som till dem som inte är det, inte minst till pojkar och unga män. Utbildning och upplysning är lika viktig överallt, på olika nivåer och i olika verksamheter och man måste rikta sig både till allmänheten och arbeta direkt med de män det gäller. Naturligtvis är enbart utbildning inte en väg att lösa problemet, men en av de olika möjliga och nödvändiga framkomstvägarna.

Patriarkala attityder är ett element i förutsättningarna för våldet. Familjen är en plats för inläring av attityder och praktik och där de patriarkala strukturerna reproduceras – och därför också en plats för utbildning. Även här gäller det att ta fasta på att varje familj har sin struktur som kan se olika ut, vilket man måste ta hänsyn till i förändringsarbetet. Det pågår ofta en form av informell utbildning i familjerna – hos många kvinnor finns en ambition att ”utbilda” mannen bort ifrån våldet. Det är dock inte kvinnans uppgift att förändra mannen.

De manliga homosociala sammanhangen har också en stark inverkan på utveckling och förstärkning av manliga strukturer som hyllar våldet, särskilt bland ungdomar. Hur manliga vänner reagerar på våldet har stor betydelse. Ofta uppfattas hans våld mot kvinnan som hans ensak eller något som är för pinsamt att ta upp, trots att alla vet om det. Det finns informella normer om våld som strider mot officiell politik. Grupper där män möts – på arbetsplatser, inom idrotten etc är samtidigt potentiella platser för utbildning. Det är viktigt att lyfta fram att våld mot kvinnor är ett tema som är både nödvändigt och möjligt att tala om bland män.

Att förändra självbilden hos de våldsamma männen är ett stort och svårt uppdrag. För vissa män blir våldet ett sätt att förstärka manligheten i sin identitet. Några använder våld rutinmässigt, andra mer sällan, en del i akuta krissituationer etc. Det handlar i varje läge om en speciell man med en speciell identitet vid ett speciellt

tillfälle, vilket kräver individuella insatser. Här behövs särskilda behandlingsprogram.

Vissa typer av program med framförallt didaktiska inslag har visat sig ha relativt goda effekter, medan det finns program som kan vara rent förkastliga. Att fokusera våldet är grundläggande. Problemet med många program är att det finns så många andra problem hos männen – missbruk, skilsmässa, arbetslöshet etc – som tar upp mycket tid så att man aldrig kommer till att tala om våldet. Män behöver utbildas i vad som är att anse som våld och våldet behöver ses i termer av makt, kontroll och ansvar. Det är också viktigt att nå män som inte ha någon kontakt med myndigheter. Vidare är det angeläget att utveckla samarbete mellan verksamheter som riktar sig till kvinnor respektive män.

Att gå ut till skolor och utbildningsinstitutioner med upplysning är viktigt i förebyggande syfte. Svårigheten är att veta var temat hör hemma i läroplanen, i vilket ämne och på vilket stadium. Det gäller att få in detta tidigt. Vilken kompetens ska de som undervisar ha? Det behöver diskuteras om det är bättre att inte göra det alls än att göra det på ett sätt som inte är bra. Det handlar också om resurser. Skolorna och lärarna är redan överbelastade och har inte den rätta kompetensen. En speciell fortbildning skulle behövas och kanske någon form av ackreditering. Det är ett långsiktigt arbete och handlar inte bara om mäns våld mot kvinnor, utan även om makt- och könsrelationer i skolan.

Överhuvudtaget så behöver manliga strukturer, maktförhållanden och olika former av förtryck uppmärksammas och förändras på alla nivåer. De förutsättningar som skapar och bevarar mäns våld måste förändras, såväl på policynivå som i praktisk verksamhet.

Jeff Hearn poängterade att arbetet måste ske på samtliga nivåer:

- på samhällsnivå – följa utvecklingen av och minska våldet, i hemmen och i samhället i övrigt
- på myndighetsnivå – kunskap och samverkan för att

motverka mäns våld mot kvinnor, men också en reformering av myndighetsstrukturerna i sig

- inom forskningen – strategier, policy, praktik och resultat behöver granskas och utvärderas samt hur nivåerna relaterar till varandra för individer och grupper.

DISKUSSION

I den påföljande diskussionen togs bland annat upp det motstånd som finns hos många män och också kvinnor att erkänna mäns våld mot kvinnor som ett utbrett fenomen, som inte bara förekommer i vissa grupper. Det sades t ex att det finns en mytbildning om att våld mot kvinnor inte förekommer i vårt jämställda samhälle, att det är ett problem framförallt i ojämsställda invandrargrupper. Myten stöds av att polis och sociala myndigheter kommer mest i kontakt med våld i socio-ekonomiskt svaga grupper, samtidigt som vi vet från andra sammanhang att våldet förekommer överallt – i svenska familjer som lever under olika omständigheter.

Jeff Hearn menade att det är viktigt att medvetandegöra genom att ta vara på alla tillfällen att peka på fakta och informera om hur situationen ser ut, inte minst för beslutsfattare och inom rättsväsendet. Hur män definierar våld kan t ex se likadant ut bland de professionella, beslutsfattare m fl som bland de män som misshandlar – liknande argument används ofta i båda grupperna. Han menade också att det är viktigt att inte bara lita till en strategi. Det är en fråga att arbeta med nationellt som internationellt, på regeringsnivå likaväl som i den enskilda skolan.

I diskussionen kom upp att motståndet till stor del också beror på ambitionen att skydda idén om familjen. Det leder till ett förnekande av att sådant som våld och sexuella övergrepp och andra hemska saker kan ske inom familjen. Även att ta upp det traditionella förhållandet mellan kvinnor och män och maktförhållandena i familjen uppfattas ofta som ett hot.

Våld i samband med separationer är vanligt och kan

dölja sig såväl före, under som efter en skilsmässa och kan utvecklas till ett mönster som kan pågå länge. Detta behöver synliggöras och diskuteras i etiska termer.

Det poängterades att utbildning måste ske kontinuerligt, organiserat och schemalagt. Men hur ska man få utbildningsinstitutionerna att ta upp det, vem ska lära ut det och hur ska frågan behandlas i förhållande till andra teman i barns sociala fostran?

I diskussionen kom också upp flera exempel på massmediala kampanjer riktade till allmänheten. Det fanns exempel på kampanjer specifikt riktade till män, kampanjer med enkla budskap via kanaler som når många män etc. Det sades att det kan vara svårt att påverka männen genom kampanjer, men att offren kan bli styrkta genom att de ser att samhället tar våldet på allvar. Det påpekades att kampanjer kan ha olika effekter för kvin-

nor och män. Samma kampanj som kan nå drabbade kvinnor direkt och få dem att handla innebär för de män det gäller kanske snarare att de börjar ana att våld är fel och inte acceptabelt. Män bör inte anses som förlorade för sådan upplysning, de har bara inte kommit lika långt i sina insikter. Det togs upp att kampanjer kan bedrivas även inom organisationer och myndigheter, inte minst t ex inom kriminalvården.

I samband med detta beskrevs också att det är viktigt att skilja på den upplysning som ges i förebyggande syfte till kvinnor respektive män – om man inte anpassar den till respektive grupp stämmer den inte för någon. För kvinnor handlar det främst om strategier för motstånd, medan det för män mer är fråga om attityder och ansvar samt att få dem att reagera på att våld är fel.

Att förändra våldsamma män – utvärdering av brittiska program

Rebecca Emerson Dobash och Russell P Dobash har under många år forskat kring olika aspekter av mäns våld mot kvinnor. De är båda professorer i Manchester (i sociologi respektive kriminologi) och verksamma vid Violence Research Centre vid universitetet där. Tidigare låg fokus i deras forskning på offersituationen, men gradvis har de insett behovet av att öka kunskapen om männen. Under de senaste åren har de ägnat sig åt att utvärdera behandlingsprogram för våldsamma män. De har också intervjuat över hundratalet män som dödat sin partner. Dobash och Dobash tog i sina anföranden bland annat upp vilka inslag som visat sig vara verksamma i de utvärderade behandlingsprogrammen.

ETT FÖRÄNDRINGSPROJEKT

Russell Dobash konstaterade att detta är ett laddat område där attityder som rör intima relationer mellan kvinnor och män ligger djupt inbäddade i kultur och traditioner. De förändringar som behövs för att motverka mäns våld mot kvinnor bör involvera både kvinnor och män och måste ske på tre nivåer:

- den individuella nivån – vad gäller attityder och beteenden hos män
- den institutionella nivån – vad gäller såväl attityder och målsättningar som praktisk verksamhet
- den kulturella nivån – vad gäller föreställningar och traditioner.

Hittills har kvinnogrupper gått före i förändringsarbetet, framförallt genom att starta kvinnojourer som erbjuder skydd, stöd och olika former av service. Det har haft en enorm effekt för kvinnor som utsatts för våld, vilket behöver tydliggöras och bekräftas. Mycket är uppnått, men en hel del återstår också att göra.

När det gäller männen har inte mycket gjorts hittills. För tjugotrettio år sedan fanns det knappt någon lagföring av den här typen av brott. Samhällets hjälporgani-

sationer, som t ex psykiatrin, gjorde ibland saken värre genom sin okunskap att handskas med våldsamma män i nära relationer. Många gånger koncentrerade man sig på kvinnorna i relationen och genom teorier om att de söker upp våldsamma män etc lade man skulden på offren.

När det handlar om insatser för män möts man ibland av inställningen att "det är de väl inte värda". Dobash och Dobash förde fram tre viktiga argument för varför det är viktigt att också inrikta sig på att förändra de våldsamma männen:

- Kvinnan går ofta tillbaka till ett befintligt förhållande. Hon förklarar det ofta med kärlek, vilket i den professionella världen ofta tolkas i patologiska termer. Kvinnan anses lida av syndromet "inlärld hjälplöshet". En del kvinnor väljer att lämna mannen, men långt ifrån alla. Många väljer att försöka igen.
- Även om kvinnan lämnar mannen går han snart till en ny kvinna och kan fortsätta sitt våldsamma beteende.
- Det är viktigt att ge ett tydligt budskap till männen och kvinnorna om att samhället inte tolererar våld och tar det på allvar.

EFFEKTEN AV OLIKA TYPER AV INSATSER

I västvärlden har samhällets reaktioner på mäns våld mot kvinnor skärpts på senare tid. Förutom sådana åtgärder som kvinnojourer/kriscentra, jourtelefoner och andra stödinsatser för kvinnor/offer och kampanjer riktade till allmänheten om noll-tolerans för våld i familjen finns det sanktioner av olika slag mot männen som brukar våld. Det finns olika begrepp för den formen av åtgärder i olika länder, men de har som syfte att skydda kvinnor genom att utestänga mannen från hemmet, genom t ex besöksförbud eller häktning, åtal för brott och domar som skyddstillsyn och fängelse. På sina håll har det inom polisen tillskapats särskilda familjevårdsenheter och det finns behandlingsprogram för män.

Vad säger forskningen om effekten av sanktioner? Det finns studier från USA som visar att de kan vara värdefulla. Genom att mannen hålls ifrån hemmet förebyggs fortsatt våld under en tid. Enligt andra studier anser kvinnorna att sanktionerna inte ger någon effekt – de är inte ens värda papperet som de är skrivna på. I den skotska studie med 144 kvinnor som Dobash och Dobash själva gjort, där hälften av kvinnorna hade män som fått besöksförbud, upplevde 80 procent att detta hade varit till nytta, även om det var tillfälligt.

En studie i USA (Duluth) visar att häktning som åtgärd fungerade avskräckande i viss utsträckning. Senare amerikanska studier har dock kommit fram till resultat som är blandade. Vissa forskare är mer kritiska och även resultat från Kanada talar i motsatt riktning. Vanemässigt våldsamma män slutar inte bruka våld efter en häktning – mycket mer behöver göras för att komma till rätta med våldet.

Vad gäller särskilda familjevårdsenheter i Storbritannien så anser kvinnor ofta att de får stöd, men dessa enheter har inte visat särskilt stort intresse för förövaren.

Studier i USA visar att åtal har en viss effekt, det är mindre sannolikt att en man som blivit åtalad upprepar våldet än om han inte blir det. Kvinnor i Kanada anser enligt undersökningar att åtal har givit goda effekter.

- » Att utveckla effektiv behandling för våldsamma män är viktigt: för att paret ofta fortsätter att leva tillsammans, eller att mannen annars kan fortsätta med våld i ett nytt förhållande, samt för att markera att samhället tar avstånd från våldsamt beteende
- » I familjer med våldsamma män förekommer ofta ett utbrett våld mot kvinnorna av många olika slag med omfattande och allvarliga fysiska skador, vilka underskattas av männen
- » De våldsamma männen förnekar och förminskar i regel våldet och skyller på offret
- » De två utvärderade skotska program som beskrevs bygger på kognitiv beteendeterapi, med huvudfokus på frågor om makt och kontroll och riktar sig också i utvärderingen till männens partners/hustrur. Målet är att öka kvinnornas säkerhet, känsla av välbefinnande och autonomi samt att eliminera våldet
- » I behandlingen fokuseras våld och övergrepp, mannens ansvar för dessa handlingar, hans attityder och föreställningar samt kunskap, förmåga och strategier för att undvika fortsatt våld. Mannens förnekande, förringande och skuldbeläggande av kvinnan granskas
- » Det förs anteckningar för gruppen som helhet samt för varje deltagare. Männen får själva rapportera om sin utveckling och deras partners tillfrågas om mannens beteende och eventuella förändringar
- » Männens kontrollerande och våldsamma beteende hade minskat signifikant i behandlingsgruppen och kvinnorna uppgav att de kände sig säkrare och hade fått en ökad livskvalitet

VÅLDETS ART OCH FÖREKOMST

Russell Dobash konstaterade att män underrapporterar våld. När kvinnor och deras män i Dobash's undersökning fyllde i en lista om förekomsten av olika former av våld rapporterade kvinnorna väsentligt mer våld än männen. Särskilt stora var skillnaderna i svaren om våldtäkt, där en knapp tiondel av männen, men var fjärde kvinna, uppgav att det förekommit minst en gång. Sparkar i kvinnans ansikte uppgavs av ca tio procent av männen, men ca 45 procent av kvinnorna. Ca femton procent av männen medgav att de sparkat kvinnan i magen under graviditet, medan ca 45 procent av kvinnorna uppgav att de blivit sparkade då de var gravida. Knappt hälften av männen sade sig ha tagit stryptag på kvinnan, medan mer än var tredje kvinna uppgav sig ha blivit utsatt för sådant.

Totalt sett finns i svaren från dessa 134 kvinnor och 122 män (varav 95 par) uppgifter om ett utbrett våld mot kvinnorna av många olika slag. Detta våld har lett till omfattande skador – också underrapporterade av männen i förhållande till kvinnornas uppgifter. Vanligaste skadan var blåmärken, vilket uppgavs av ca 90 procent av kvinnorna. Russell Dobash betonade att blåmärken kan vara nog så allvarliga. Det handlar oftast inte om små blåmärken av det slag som vi alla får någon gång, utan det kan röra sig om omfattande märken över stora delar av kroppen. Ca 85 procent av kvinnorna hade t ex haft blåmärken i ansiktet till följd av misshandeln och ca 80 procent hade fått ett blått öga. Skärsår i ansiktet rapporterades av mer än hälften av kvinnorna. Ca 40 procent hade slagits medvetslösa, var fjärde kvinna hade fått näsan eller käken knäckt och nästan var tionde hade fått tänder utslagna. Vad gäller dessa senare skador var det bara hälften eller mindre än hälften av männen som rapporterade att de tillfogat kvinnan sådana.

FÖRÖVARNA

I de intervjuer som Dobash och Dobash har gjort med män som dömts för att de brukat våld (även dödligt

våld) mot sina kvinnor är det genomgående så att männen förnekar och förminskar våldet och skyller på offret. Några citat från intervjuerna:

"I have no violent behaviour... It was only an argument... I am not and never have been physically violent to her..."

"This was the only time I have been sent to prison for hitting a woman. I have never done it before. I have a lot of lady friends who know that I am a really nice bloke."

"She was looking for it... She needed it... She nags me all the time, won't let me go out... She won't shut up... Keep her mouth shut..."

Förnekande, förringande och brist på empati är att betrakta som dynamiska riskfaktorer. Utifrån beskrivningen av de män som döms för våld mot kvinnor kan statistiska riskfaktorer konstateras, såsom dåliga socioekonomiska förhållanden, missbruk och i mindre grad personlighetsstörningar. Det viktiga är att en del av dessa män (30–40 procent av dem som mördat sina kvinnor) i många avseenden kan karaktäriseras som "vanliga" i den meningen att de har fast anställning, inte har några missbruksproblem etc.

BEHANDLINGSPROGRAM FÖR VÅLDSAMMA MÄN

Sanktioner i form av besöksförbud, häktning etc är således inte tillräckliga åtgärder för att förändra männens våldsbeteende. För det behövs behandling. Det finns på flera håll en relativt lång erfarenhet av att arbeta med behandling av våldsamma män i särskilda program. Dobash och Dobash har utvärderat sådana program i Skottland.

Det ena kallades CHANGE, ett oberoende projekt, det andra är Lothian Domestic Violence Probation Project inom frivårdens ram, båda med obligatoriskt deltagande knutet till villkorlig dom. De frivilliga program

som bedrivits i USA har visat sig vara ineffektiva, eftersom flertalet hoppar av – i vissa fall är det bara två procent som fullföljt programmen. Grunden för de skotska programmen är att rättssystemet skapar förutsättningar för att få männens uppmärksamhet och för att de ska stanna kvar i behandlingen, vilket också innebär övervakning och kontroll. Det finns belägg i forskningen för att samhällen med högre grad av kontroll och övervakning också har mindre våld.

De modeller som de skotska programmen har inspirerats av är Duluth-programmet i Minnesota och ett program kallat ManAlive i Kalifornien. Båda de skotska programmen har en inriktning som bygger på kognitiv beteendeterapi med huvudfokus på frågor om makt och kontroll och riktar sig också till männens partners/hustrur. De har en pro-feministisk grundsyn. Målet är att öka kvinnornas säkerhet, känsla av välbefinnande och autonomi samt att eliminera våldet.

I behandlingen fokuseras våld och övergrepp, mannens ansvar för dessa handlingar och hans behov av att förändras. Sådant som bakgrundsfaktorer och liknande kommer i andra hand och tas kanske upp i ett senare skede. Ett av problemen med parterapi är ofta att de inte fokuserar på mannens ansvar. Mannen ser ofta sig själv som ett slags offer. Den uppfattningen måste ändras om förändring ska vara möjlig. Mannens attityder och föreställningar är också centrala i behandlingen. Han behöver vidare utveckla kunskap, förmåga och strategier för att undvika fortsatt våld. Kontroll av såväl individens framsteg som behandlingen i stort finns inbyggd i programmen.

Syftet med samtalen om våld och övergrepp är att utforska ursäkter och bortförklaringar, att definiera vad som är våld och övergrepp samt att klargöra att sådana handlingar är intentionella val och inte något som händer utanför mannens kontroll. Mannens förnekande, förringande och skuldbeläggande av kvinnan granskas. Genom att gå igenom sin våldshistoria får varje man lära

sig känna igen sitt eget mönster för våld och upptrappning och finna nya strategier för att handskas med sina känslor och med sådana situationer. Han får t ex lära sig att ta "time out", dvs stanna upp och tänka efter innan han reagerar och skrider till handling. Han får hjälp att granska sitt eget inre samtal, som förvränger situationen och rättfärdigar våld. Han får lära sig att ta ansvar för sig själv och sina handlingar. Han undervisas i grunderna för en bättre kommunikation och får också öva sig praktiskt i alternativa beteenden. Mannen får också hjälp att tänka igenom och förstå vad priset för och konsekvenserna av våldshandlingar och övergrepp är – och kan bli – samt hur de påverkar kvinnan och barnen.

Attityder och föreställningar om våld granskas kritiskt – männen anser ofta att det är acceptabelt, naturligt, inte allvarligt och kvinnans fel och ansvar. Attityder mot kvinnor, kvinnors och mäns rättigheter och skyldigheter samt vikten av respekt för andra diskuteras. Mannens tendens att ta sig egna rättigheter, att känna ett behov av att kontrollera kvinnan, att vara mycket svartsjuka samt oron för minskad makt är andra teman för diskussioner och genomgångar.

Resultaten följs genom att det förs anteckningar för gruppen som helhet samt för varje deltagare. Männen får också själva rapportera om sin utveckling och deras partners tillfrågas om mannens beteende och eventuella förändringar. Programmen har också kontakt med frivården, socialtjänsten och stödorganisationer för kvinnor.

Programmets integritet, dvs hur väl man fullföljer det föreskrivna innehållet, följs upp regelbundet. Personalens säkerhet samt tillgång till handledning och stöd i arbetet följs också.

UTVÄRDERING AV BEHANDLINGSPROGRAM

Forskningsdesign

Russell Dobash var kritisk mot kravet på randomiserade studier, vilket ofta är den enda typ av forskning som godkänns som tillräckligt tillförlitlig i dessa sammanhang.

Han anförde invändningar av etiska, praktiska och kunskapsmässiga skäl mot randomisering i fältbaserade studier.

Randomisering innebär att en del av undersökningsgruppen slumpmässigt väljs ut för att få den behandling som ska utvärderas, medan den andra delen av gruppen behandlas som vanligt för att utgöra jämförelsegrupp. Det finns etiska invändningar mot detta förfarande på grund av svårigheter att få ett verkligt informerat samtycke till ett sådant experiment – kan de tillfrågade förstå vad det är de godkänner och vilka konsekvenser det kan få? Frågan är också vem som ska ge sitt samtycke – förövaren, offret eller samhället. Det finns också etiska aspekter som rör hur kvinnans säkerhet kan tillgodoses.

De praktiska problemen rör möjlighet att få medverkan från deltagarna och att bibehålla designen i praktiken – en domare motsätter sig givetvis att slumpmässigt döma till fängelse respektive villkorlig dom.

Den typ av kunskap som randomiserade studier ger handlar i huvudsak om graden av förändring med den ena eller andra typen av insatser och visar oftast att de inte har någon effekt alls, vilket inte är adekvat. Nästan alla dessa studier mäter effekt i form av återfallsfrekvens. De säger inget om problemen, sammanhanget, relationen, våldet och mekanismerna bakom förändringen, vilket kräver en annan typ av studier.

I de båda forskarnas utvärdering av de skotska programmen, som beskrevs av Rebecca Dobash, har de titat på sambanden och dynamiken mellan tre aspekter – fenomenet i sig (våldet), interventionen och utvärderingen. De har intresserat sig för vilka effekter interventionerna har haft på våldet – inte bara förekomsten, utan också det sammanhang där det ingick, vad som hände och varför. Syftet har också varit att se vilka utvärderingsmetoder som bäst ger meningsfulla svar på forskningsfrågorna.

I utvärderingsforskningen har Dobash och Dobash undersökt och följt två naturliga grupper, dels en grupp

som dömts till att delta i behandlingsprogram, dels en som fått annan påföljd för våld mot kvinnor (villkorlig dom, skyddstillsyn m m). Grupperna har undersökts vid tre tillfällen, med djupintervjuer, med mannen och kvinnan var för sig, i samband med påföljden samt enkäter till båda (var för sig) efter tre månader, respektive ett år senare.

Vid det första tillfället gjordes en grundlig genomgång av bakgrundsvariabler av olika slag, om uppväxt, relationer, kontakt med rättvisan mm i en omfattande intervju. Vidare undersöktes fem kriterier – våld, skador, kontrollerande beteende samt mannens respektive kvinnans upplevelse av livskvalitet. I analysen av dessa data undersöktes om de båda grupperna initialt skilde sig åt i väsentliga avseenden, vilket de inte gjorde – grupperna är således jämförbara.

I de undersökta grupperna fanns 95 par, totalt ingick 134 kvinnor och 122 män som intervjuades vid det första tillfället. (Det mesta av den forskning som finns rör annars grupper av kvinnor och män som inte hör ihop med varandra.) Den första uppföljande enkäten besvarades av 76 procent av männen och 80 procent av kvinnorna och den andra ett år senare av 51 procent av männen och 59 procent av kvinnorna. Vid uppföljningstillfällena användes frågeformulär som gäller de fem kriterierna med konkreta uppgifter om olika typer av våld, skador och kontrollerande beteende som förekommit samt om livskvalitet.

Resultat

Resultaten granskades sedan vad gäller förändringar och deras varaktighet samt en jämförelse mellan de båda grupperna (behandling respektive annan påföljd). Det är kvinnornas uppgifter som använts som mått på förändring, eftersom de är mer tillförlitliga och detaljerade än männens. Det betyder att bortfallet vid ettårsuppföljningen var ca 40 procent.

Vid tillfälle två (efter tre månader) hade andelen män

som tagit till våld vid något tillfälle minskat väsentligt i båda grupperna, även om den hade minskat betydligt mer i behandlingsgruppen. Minskningen i kontrollgruppen kan delvis förklaras av att en del av männen suttit i fängelse under perioden och också med en effekt av att rättsväsendet markerat att människans handlingar är icke acceptabla. Denna effekt höll dock inte i sig. Vid uppföljningen ett år senare kvarstod minskningen i stort sett i behandlingsgruppen, där andelen män som använt våld mot kvinnan låg på ca en tredjedel. I gruppen män som fått andra påföljder hade våldsbeteendet åter ökat och det var ca tre fjärdedelar av männen som använt våld vid något tillfälle. Då motsvarande jämförelse görs för frekvent våld, dvs våld vid mer än fem tillfällen, blir skillnaderna ännu mer markanta.

Mellan en tredjedel och en fjärdedel av männen hade vid undersökningens början använt frekvent våld. Vid uppföljningen tre månader senare hade den andel män som återfallit i frekvent våld minskat i båda grupperna – i behandlingsgruppen hade ingen av dem gjort det. Vid ettårsuppföljningen hade det skett en ökning bland männen i den behandlade gruppen – en knapp tiondel tillgripit frekvent våld. I gruppen med annan påföljd hade det skett en markant ökning – till och med till en högre nivå än den ursprungliga!

Männens kontrollerande beteende hade enligt kvinnornas uppgifter minskat signifikant i behandlingsgruppen och kvinnorna uppgav att de kände sig säkrare och hade fått en ökad livskvalitet. Minskningen av det kontrollerande beteendet stod i direkt relation till minskningen av våldet.

Tre kategorier män

Resultaten visar vidare att det finns grovt sett tre olika grupper av män:

- de som vare sig vill eller kan förändras, oavsett insatser,
- de som förändras i viss mån så länge det finns någon form av kontroll eller hot om straff samt

- de som förändras mer varaktigt och på djupet vad gäller såväl beteende som attityder till våld etc. För denna senare grupp handlar det inte längre bara om att de tvingas till förändring för att undvika straff, utan om en egen önskan om förändring för att de ser det som något positivt.

Det är en rad faktorer som samverkar för att skapa förutsättningar för förändring. En av dem är ett budskap om och en tilltro till att förändring är möjlig. Mannens egen motivation är avgörande, ofta grundad på att han inser vad som står på spel – vad han själv och andra har att vinna på minskat våld respektive förlora på fortsatt våld. En annan förutsättning är mannens bild av sig själv som subjekt, med egna val och ansvar, och inte som objekt och offer. Mannen måste kunna internalisera kontrollen så att yttre kontroll (av polis, grannar etc) ersätts med inre självkontroll. Han måste få ett nytt sätt att tänka – från förnekande, förringande och att lägga skulden på kvinnan, till respekt, ansvar etc. Vägen till förändring går genom att lära sig lyssna och samtala, att kommunicera med respekt – något som de flesta av de här männen behöver lära sig för att lösa konflikter på ett konstruktivt sätt.

Några exempel

Även männen upplevde att livskvaliteten hade ökat efter genomgången behandlingsprogram. De hade fått ett annat tänkesätt, ökat ansvar och ökad respekt för kvinnor. Rebecca Dobash avslutade med att ge några typiska exempel på uttalanden från männen:

“Each time I fill in this [questionnaire] I remember what I was like and how lucky I am now. You can change if you personally want to.”

“It helps you change the way you think.”

“I now realise I am totally responsible for my own actions.”

"I know that a woman is to be respected and not abused."

"I know what I did was wrong and I know it won't happen again."

Några exempel på uttalanden från kvinnorna:

"This household is doing alright just now. Every day is a blessing that all this carry-on is passed. We have seemed to sort most things out now. Well, I'll keep my fingers crossed."

"We can speak better now, also have arguments together without me being afraid."

"He walks out after an argument as before he would smash the house up, then beat me up."

DISKUSSION

I diskussionen påpekades hur viktigt det är med inbyggd utvärdering i behandlingsprogrammen – man måste forska och inte bara tro på att det man gör är bra. Risker är annars stora att man gör sådant som inte fungerar, eller i värsta fall till och med förvärrar situationen.

Det togs också upp att vilken design man än väljer – randomiserad eller ej – så ger inte studierna svar på vilka komponenter i behandlingen som faktiskt är verksamma.

Det behöver vi veta mer om och om kombinationen av insatser.

Det betonades också att det är viktigt att involvera kvinnorna och deras erfarenheter i utvärderingen av behandlingsresultaten för männen. Det togs vidare upp att stödkontakt med kvinnorna är viktig parallellt med behandlingen – inte minst för att kunna tillrättalägga om männen exempelvis kommer hem och påstår att behandlarna sagt att "allt är ditt fel".

På en fråga om skillnader mellan de män som var förändringsbenägna och de som inte var det fanns endast spekulativa svar. De män som inte förändras är de som har extremt behov av att kontrollera och styra sin partner och de lever kanske under mer desperata omständigheter, en del kan ha personlighetsstörningar. Från kanadensiskt håll konstaterades att oförmåga till förändring kan ha en mängd olika orsaker – bristande empatiförmåga, allvarlig instabilitet, missbruk etc. En högre andel av de män som avbröt behandlingen i ett kanadensiskt program hade blivit utsatta för sexuella övergrepp som barn, jämfört med dem som genomförde behandlingen. I den skotska studien visade det sig att de män som var gifta var mer benägna till förändring, liksom de som hade fast anställning.

Effektiva program för våldsamma män i Kanada

I Kanada har behandlingsprogram för våldsamma män använts i stor omfattning sedan sena 1970-talet. De tillkom efter krav från kvinnor som organiserade sig som en reaktion på mäns våld och idag finns mer än 200 sådana program i bruk. Sedan slutet av 1980-talet har Kanada i lagstiftning och på andra sätt aktivt vidtagit och intensifierat olika åtgärder mot mäns våld mot kvinnor. Colleen Lundy är professor i socialt arbete vid Carleton University i Ottawa och både forskare och praktiker. Hon har själv lång erfarenhet av att ha varit ledare för grupper av män i behandling och har också medverkat i utvärdering av sådana program.

BEHANDLINGSPROGRAM FÖR MÄN

Colleen Lundy beskrev ett av de äldsta behandlingsprogrammen för våldsamma män som finns i Ontario och varit igång sedan 1986. Även om finansieringen varierat genom åren, så har programfilosofin och den teoretiska ramen hela tiden varit densamma.

Även de kanadensiska programmen har hämtat sin inspiration från Duluth-modellen. Det aktuella programmet är ett pro-feministiskt program med socialkonstruktivistiskt synsätt. Syftet är att höja männens medvetenhet – att genom kritisk och reflekterande dialog påverka dem att se sin situation annorlunda, ifrågasätta sina föreställningar när det gäller våldet i relationen samt öka sin förmåga att ta ansvar för sina handlingar. Männerna börjar se våld och kränkningar som handlingar de själva väljer och inte bara "hamnar i" samt fundera på andra möjliga val. De kan också behöva empowerment för att på ett bättre sätt kunna hantera olika delar av sina liv samt får möjlighet att öva upp sin förmåga till kommunikation och problemlösning.

Våldet är både socialt konstruerat och individuellt. I programmen finns en stor andel män som är arbetslösa och fattiga, många som är nya kanadensiska medborgare och lever under på olika sätt svåra villkor. Svårigheterna

hanteras i familjen i form av våld mot kvinnor. I grupperna behandlas därför såväl psykologiska som sociala och materiella frågor. Det har på senare år skett stora nedskärningar inom välfärdssystemet i Kanada med ökade svårigheter för människor att försörja sig. Att även i ett sådant läge förstå sin situation och sina beslut, att inte förneka sitt eget ansvar och att reagera på ett sätt som inte går ut över andra i form av våld och kränkningar är ett tema i grupperna.

STÖD TILL OCH KONTAKT MED KVINNORNA VIKTIG I PROGRAMMEN

Colleen Lundy betonade att behandlingsprogrammen för män i Kanada inte är den enda lösningen på problemet. De är inte effektiva isolerat, utan förutsätter adekvata åtgärder och tillräckliga resurser för att stödja och skydda kvinnor och barn. Alla provinser i Kanada har sedan mitten av 1990-talet antagit sk "Accountability Guidelines". Det innebär bland annat att minst hälften av de anställda vid behandlingsprogrammen för män ska arbeta med de utsatta kvinnorna. Männerna som ingår i programmen måste lämna ut sin partners namn och telefonnummer och gå med på en begränsad konfidentialitet i förhållande till henne. Kvinnan får kontinuerligt infor-

- » Socialt stöd till kvinnorna är nödvändigt för att de ska ha reella möjligheter att välja och handla. Verksamheter för männen/förövarna får aldrig ta resurser från verksamheter för de utsatta kvinnorna
- » Behandlingsprogram för män är inte effektiva isolerat, utan förutsätter adekvata åtgärder och tillräckliga resurser för att stödja och skydda kvinnor och barn
- » Enligt nationella riktlinjer ska minst hälften av de anställda vid behandlingsprogrammen för män arbeta med de utsatta kvinnorna
- » Fokus i de kanadensiska programmen ligger på bred strukturerad samverkan med polis, domstolsväsendet, stödpersonal för kvinnorna, kvinnojourer, sociala myndigheter etc
- » Resultaten från en utvärdering av behandlingsprogrammen visar att det emotionella våldet (psykiska kränkningar, kontrollerande beteende etc) enligt kvinnornas rapporter minskat i de undersökta fallen (med mer än en tredjedels bortfall) samt att såväl det fysiska som sexuella våldet minskat väsentligt
- » Specialdomstolar för familjevåldsmål har inneburit ett förstärkt skydd för kvinnorna, kortare handläggningstid och fler fällande domar. Domare och advokater saknar dock specialutbildning på området och resurserna har inte varit tillräckligt stora i förhållande till antalet ärenden

mation om hans deltagande i programmet och eventuella framsteg i behandlingen. Kvinnan får även egna insatser i form av empowerment, stöd och tillgång till hjälp av olika slag, mest per telefon, men också genom att hon kan delta i en drop-in-grupp och har möjlighet att träffa behandlare enskilt.

I behandlingsgrupperna för män finns alltid både en man och en kvinna som behandlare. En kvinnas närvaro innebär att dynamiken i grupperna blir annorlunda och mer utmanande för männens sätt att tänka och resonera. Hon kan på ett annat sätt informera om hur männens beteende kan påverka kvinnan och ge en kvinnas perspektiv på det som avhandlas.

Det förekommer också att män som själva framgångsrikt genomgått behandling finns med i grupperna som medhjälpare. Deras närvaro kan vara hoppingivande – de är ett synligt bevis på att det finns män som kan förändras – och visa att förändring kan innebära något positivt. De här männen kan också ge ett annat perspektiv och berätta vad som har hjälpt dem att förändra sin situation.

SAMVERKAN OCH SOCIALT STÖD

Liksom i Duluth-modellen ligger fokus i de kanadensiska programmen på bred samverkan mellan olika instanser. En gång i månaden hålls möten för strukturerad samverkan med polis, domstolsväsende, stödpersonal för kvinnorna, kvinnojourer, sociala myndigheter etc. Liksom på andra håll kan det lätt bli konflikter utifrån att olika verksamheter har olika perspektiv och det är därför viktigt att ha ett forum för dialog. Sådant tar tid, men har nu börjat fungera.

En kanadensisk undersökning visade att bara en fjärdedel av alla kvinnor som utsattes för våld i hemmet hade ringt polisen. Tre fjärdedelar av kvinnorna som inte kommit till myndigheternas kännedom behövde skydd, stöd etc.

Nedskärningarna i den sociala välfärden i Kanada ledde bland annat till att den provinsiella regeringen i

Ontario minskade bidragen till skyddat boende för kvinnorna, varför mycket av kvinnojourernas kraft går åt till att söka finansiering för att verksamheten ska kunna överleva. Samtidigt har den sociala servicen minskat med 26 procent. Det är lång kö till kommunala bostäder och förturer för kvinnor som behöver eget boende saknas. Tillgången till barnomsorg har minskat. Därmed har hindren för en kvinna som vill lämna en våldsam man ökat väsentligt.

Situationen är så allvarlig att Ontarios organisation för kvinnojourer har skrivit en rapport till FN. Rapporten "Home Truth" tar upp bristerna i trygghet och jämställdhet för kvinnor utsatta för våld och kränkningar, vilket strider mot mänskliga rättigheter för kvinnor och barn. Den roll som de sociala nedskärningarna spelar för kvinnors svårigheter att sätta sig i säkerhet tas upp. Bara socialt stöd till kvinnorna kan ge dem reella valmöjligheter och möjlighet att handla. Verksamheter för männen/förövarna får aldrig ta resurser från verksamheter för de utsatta kvinnorna.

SPECIALDOMSTOLAR

I Ontario inrättades 1990 en specialdomstol för familjevåldsmål, med tre åklagare som bara arbetar med den typen av ärenden. Sedan dess har antalet specialdomstolar utökats och är nu totalt 16 i provinsen. De har inneburit ett förstärkt skydd för kvinnorna, kortare handläggningstid och fler fällande domar.

Kvinnorna får en särskild stödperson vid domstolen. Åklagaren träffar alla kvinnor före rättegången för att ge information och ge dem tillfälle att tala om sin situation. Alla kvinnor som blir aktuella får inom ett eller två dygn en förfrågan om de behöver krisstöd etc i samband med anmälan. Det finns även vid domstolen ett särskilt väntrum för kvinnorna.

Strävan har också varit att få domstolen att i ökad utsträckning hänvisa männen till deltagande i mansprogrammen när det inte blir fängelsestraff samt att sätta

större tryck bakom kravet för att minska avhoppet från programmen.

Specialdomstolarna utvärderas, men än finns inga resultat redovisade. Det finns dock regelbundna observationer gjorda av juridikstudenter, vilka rapporteras till domstolen och visar att en del frågetecken kvarstår kring rättens handläggning. Ingen kan tvinga domare och advokater till specialutbildning på området och resurserna räcker inte till i förhållande till antalet ärenden. Observatorerna konstaterar att det förekommer att kvinnor blir kränkta på nytt i själva domstolsförandet genom att de tvingas att vittna. Det finns också fall där vittnet/kvinnan inte fått tillräckligt med information före förhandlingen. Det sägs bero på överbelastning och tidsbrist hos både stödpersoner och domare. Även om dessa domstolar kan innebära en förbättring av det rättsliga förandet, så har de inte tillförts tillräckliga resurser.

UTVÄRDERING AV BEHANDLINGSPROGRAMMET

Vilka är då resultaten av behandlingen? Colleen Lundy uttryckte att hon är hoppfull, annars skulle hon inte fortsätta att arbeta med detta. Erfarenheterna från programmen är goda, män förändras i varierande grad när det gäller att se sina möjligheter att göra egna andra val än att använda våld.

Samhället visar genom tillhandahållandet av programmen att det är männen som ska göras ansvariga. Det finns en hel del forskning som visar att våldet och kränkningarna genom behandlingen minskar till både grad och form, även om de inte alltid försvinner helt. Colleen Lundy påpekade dock att enbart statistiskt signifikanta minskningar av våldet som mått på effektivitet ibland saknar praktisk relevans för utsatta kvinnor, resultaten måste ses bredare än så. Är effektivitet minskat våld, eller ska det ses i termer av kvinnans beslut att lämna mannen t ex? Forskning kring de program i Ontario som har statligt stöd visar att alla former av kränkningar minskade och att kvinnorna kände sig

säkrare under tiden som männen deltog i programmet. Kvinnorna uttalade att det kändes bra att veta att någon visste om och ifrågasatte hans beteende och ”tog hand om” honom ett tag.

I utvärderingen av det beskrivna programmet ville man framförallt bygga på kvinnornas erfarenheter, i enlighet med allmänna riktlinjer formulerade i Kanada 1988. De uttalade att utvärderingar av behandlingsprogram för män främst bör fokusera relevans för de utsatta kvinnorna och först i andra hand olika former av effektivitet som utgår ifrån förövarna. Det är två huvudfrågor som är i fokus för utvärderingen – om programmet har ökat skyddet för kvinnorna och ökat deras empowerment.

I en utvärdering av det aktuella programmet ingick de första 104 männen som ingick i programmet och hade deltagit minst vid ett första orienterande tillfälle, samt deras partners och expartners. Det var 43 procent av männen som hade genomfört programmet i sin helhet. 14 procent hade uteblivit redan efter det första tillfället, 28 procent hade avbrutit behandlingen och tio procent hade blivit avstängda på grund av brist på deltagande eller våldsamt beteende.

Innan männen påbörjade behandlingen insamlades bakgrundsdata (bland annat missbruk) i en enkät samt olika former av våldsamt och kränkande beteende utredes enligt ett frågeformulär (ACBI, Abusive and Controlling Behaviour Inventory). Vidare fick männen i ett formulär besvara frågor om sin medvetenhet om sitt kränkande beteende, om hur det påverkar partnern samt sina attityder till kvinnor.

Efter genomgången program fick de på nytt besvara ACBI-formuläret samt frågor om medvetenhet om arten och graden av sitt våldsbeteende, sin erfarenhet av programmet samt sin syn på våldsanvändning i framtiden. Efter sex månader fick de återigen besvara frågorna i ACBI-formuläret i en telefonintervju. Av de 104 som besvarat de ursprungliga formulären var det mindre än

hälften (45) som besvarade frågor efter genomgången behandling och en knapp tredjedel (29) som kunde följas upp efter sex månader.

De kvinnor som var eller hade varit partners till dessa män blev erbjudna att delta i studien, för en mindre ersättning samt täckning av kostnader för resor och barnomsorg för intervjuerna. Kvinnorna intervjuades i en till två timmar enligt en intervjuguide samt frågorna i ACBI-formuläret vid samma tre tidpunkter som männen – då behandlingen för männen inleddes, efter avslutat program och sex månader senare. Intervjuerna kunde också erbjuda kvinnorna olika former av stöd i samband med intervjun.

Olika åtgärder vidtogs för att garantera såväl kvinnornas som intervjuarnas säkerhet i samband med intervjuerna. Männen fick inte av forskarna veta att kvinnorna deltog i undersökningen. Bland kvinnorna var det 85 partners till de 104 undersökta männen som valde att delta. Av övriga ville en del inte ha mer med mannen att göra, andra kunde inte nås eller hade inte tid. Det är möjligt att några av de kvinnor som inte deltog hindrades av sina män. Av de 85 kvinnorna som intervjuades vid första tillfället deltog ca 80 procent (69) vid andra tillfället och tre fjärdedelar (63) vid den tredje intervjun. En tiondel av kvinnorna uppgav att deras män på något sätt ingrep mot deras medverkan i utvärderingen – genom att t ex vänta utanför, försöka avbryta intervjun, fråga ut henne om vad hon sagt eller utöva påtryckningar på henne att inte delta.

Resultat

Resultaten från utvärderingen visar att det emotionella våldet (psykiska kränkningar, kontrollerande beteende etc) enligt kvinnornas rapporter minskat i de undersökta fallen samt att såväl det fysiska som sexuella våldet minskat väsentligt. Det emotionella våldet minskade långsammast. Även i denna undersökning uppgav männen en betydligt lägre frekvens av våld än kvinnorna. Bland

dem som förändrats var det ofta fråga om stora förändringar. Intervjuerna i sig och möjligheten att få berätta om sin situation och bli bekräftade var stärkande för kvinnorna.

Colleen Lundy påpekade att det är viktigt att inte bara ha kvantitativa data. Av siffrorna går det t ex inte att avläsa vems beteende det egentligen är som förändrats. Hon exemplifierade det med en kvinna som uppgav att mannens kontrollerande beteende hade försvunnit. Vid närmare efterforskning visade det sig bero på att kvinnan själv ändrat sitt beteende genom att undvika vissa saker som kunde irritera mannen, alltid tala om var hon var, alltid ringa etc. Det var således inte alls mannens beteende som förändrats, trots att frekvensen av kontrollerande beteende gått ned till noll.

Siffror behöver alltid tolkas utifrån sammanhanget. Det har nyligen framförts att det finns en hög andel våld även riktat mot män från kvinnor. Genom att analysera kvinnornas beskrivningar framgår att det våld som de tillgriper ofta handlar om en reaktion på mannens våld, är ett sätt att skydda och försvara sig själv och inte kan jämföras med männens i allvarlighetsgrad. Colleen Lundy illustrerade med ett citat:

"I started to get off the sofa and when he did he kicked me in the chest with his foot. And I went back to the couch, and he kicked me really hard, and I lost my breath for a while. I didn't fight and I didn't yell, and I went up again and he forced me down again. At this point I got up and went over to him and I punched him, I slapped him and I punched him really hard and then he grabbed me by the arms and rammed me into the corner of the kitchen cabinet. He grabbed a butcher knife and went after me, he put the knife towards my temple... I managed to get the knife away from him and I cut myself on the arm. I crawled into a fetal position, so that if he stabbed me, it would be my back, not my heart. He stood over me and asked me to tell him I

loved him and I said I couldn't and then he stabbed me in the bum."

Kvinnorna tillfrågades om vilka effekter mannens våld hade på dem. 83 procent svarade att de var hindrade i vardagslivet som ett resultat av våldet, av fysiska och känslomässiga skäl. 57 procent av kvinnorna hade varit tvungna att lämna hemmet för att söka skydd, 46 procent hade sökt hjälp hos en kvinnojour. 32 procent hade behövt söka läkare för skador och 30 procent hade fått allvarliga skador av våldet. Det finns med andra ord mycket våld och mycket att göra. Program för män är ett sätt att påverka detta.

Colleen Lundy avslutade med att citera några män som genomgått programmet och deras beskrivningar av vad det betytt för dem:

"I learned a lot of different ways I used to abuse my partner which before I didn't know and I got a better understanding how women feel when abused."

"The strength of the group was the feed-back that I received from the rest of the gentlemen in the group. I still use a lot of things that they said in group to help me in my ways of life now."

"I feel I have more control over my behaviour than I ever did."

"A strength of the group was to see other men who also have experienced the same frame of mind, done the same negative self talk and done the same abuse."

"I learned the most from that I found hardest to hear."

DISKUSSION

Norman Bishop kommenterade beskrivningen med ett annat talande citat som sammanfattning av vad som gäller i dessa situationer: "You alone can do it – You cannot do it alone."

Det betonades i diskussionen att det är viktigt att på olika sätt ta med relationen till kvinnorna som tema i

programmen för män – behandlingen kan inte ske i ett vacuum.

Förhållandet mellan missbruksbehandling och behandling som rör våldsamt beteende diskuterades. En gemensam uppfattning var att drog- och alkoholmissbruk är ett hinder för den senare formen av behandling och därför bör tas om hand på annat sätt först.

Det konstaterades att behandlingsprogrammets struktur i sig kan vara ett problem t ex för dem som har svårigheter att förstå det aktuella språket (tolk kan fungera bra), har svårigheter att läsa etc. I Kanada hoppar många invandrade män av från programmen.

En annan fråga som togs upp var behovet av att följa själva programmet över tid – en självutvärdering som granskar hur det utvecklats och varför, vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra etc. Allt behöver inte vara perfekt och programmen måste få utvecklas. Samtidigt är det väsentligt att tidigare erfarenheter tas till vara så att inte alla behöver göra som samma misstag. Ur utvärderingssynpunkt är det också viktigt att veta att programmet också innehåller det som det utger sig för att göra och inte förändras på viktiga punkter från behandlare till behandlare och över tiden, s k programintegritet.

Colleen Lundy berättade att programmen i Kanada för tio år sedan hade en mer konfronterande stil än idag. Konfrontation visade sig inte vara det bästa sättet att möta männens motstånd. Att ge bekräftelse, ta upp deras starka sidor och visa förståelse för att de kämpar med mycket i sina liv har visat sig vara en mer framkomlig väg.

Differentierad behandling och olika krav och förväntningar berördes också – för den som länge utövat ett omfattande våld är det väsentligt längre väg att gå i förändring än för någon som är i början av sådan utveckling och har tillgripit mildare våld vid något enstaka tillfälle. Det är stor skillnad mellan olika grader av våld.

När det gäller allmänna befolkningsundersökningar för att kartlägga förekomst och omfattning av våldet gjordes ett viktigt påpekande. Sådana studier missar de allvarligaste fallen, eftersom de kvinnor som finns på kvinnojourerna samt de gärningsmän som sitter i fängelse inte kommer med.

De många hälsoproblemen hos kvinnorna som följd av våldet och kränkningarna togs också upp i diskussionen.

Rättsväsendets sätt att möta mäns våld mot kvinnor

Mary P Koss, professor i Tucson, vid College of Public Health i Arizona, redogjorde för förekomsten av mäns våld mot kvinnor i USA samt olika former av rättsliga åtgärder. På grundval av forskningen uttalade hon stark kritik mot det amerikanska rättssystemets hantering av brott mot kvinnor. Hon berörde också utvecklingen av kompletterande former av hantering av våld i nära relationer, s k "Communitarian Justice models", vilket innebär ett slags diskussions- och nätverksförfarande enligt en modell som hämtat inspiration från bland annat indianernas sätt att lösa familjekonflikter.

HEMMET SOM OFTA OKÄND BROTTSPLOTT

En studie från 1998 med telefonintervjuer med 8000 kvinnor och lika många män i USA (dock ej helt representativa för befolkningen, eftersom vissa grupper inte nås per telefon) om fysiskt och psykiskt våld, våldtäkt samt kontrollerande beteende visade att det är 26 gånger större risk för en kvinna att bli våldtagen under sin livstid än för en man. Enligt samma studie samt ytterligare en är det mellan tre och åtta gånger större risk för en kvinna att bli fysiskt attackerad i en nära relation än för en man.

Nära åtta procent av amerikanska kvinnor uppger enligt undersökningar att de någon gång blivit utsatta för våldtäkt i en nära relation, medan motsvarande siffra för män är 0,3 procent. Andelen kvinnor som blivit utsatta för våld i en nära relation är ca 22 procent, medan andelen bland män är 7,4 procent. Risken att bli utsatt för antingen våld eller våldtäkt eller båda delarna i en nära relation under en livstid är nära 25 procent för kvinnor och knappt åtta procent för män.

Tre fjärdedelar av brotten mot kvinnor utförs i nära relationer, medan motsvarande andel för männen är 18 procent. Brotten mot män begås i 60 procent av fallen av en okänd person, medan samma gäller för bara 14

procent av brotten mot kvinnor. Det är med andra ord huvudsakligen hemmet som är brottsplatsen för de kvinnor som blir utsatta för brott.

Enligt olika undersökningar uppskattas det fysiska våld mot kvinnor som aldrig rapporteras till ca tre fjärdedelar. När det gäller våldtäkt bedöms den andel som inte rapporteras vara ännu större. Hälften av samtalen till polisen rör mäns våld mot kvinnor i hemmet.

En nationell retrospektiv studie visar att bland de kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt var psykiska problem betydligt vanligare än bland andra kvinnor. Nästan en tredjedel av de utsatta kvinnorna led av PTSD (Posttraumatiskt stressyndrom), depression eller självmordstankar, mot som mest en tiondel av kvinnor som inte utsatts för våldtäkt. Tretton procent av de utsatta kvinnorna begick självmord, mot en procent av övriga kvinnor. De psykiska följdverkningarna kunde förekomma lång tid efter våldtäkten, i en del fall så lång tid som tjugo år senare.

Enligt en annan undersökning är förekomsten av sådant självdestruktivt beteende som rökning, rökning av marijuana, högkonsumtion av alkohol och rattfylleri nära dubbelt så hög bland kvinnor som tvingats till sexuella handlingar som bland andra kvinnor.

- » Risken för olika allvarliga hälsoproblem är mångdubbelt större för de kvinnor som blivit utsatta för våld än för dem som inte blivit det. En studie visade att nästan en tredjedel av kvinnor som blivit utsatta för våldtäkt led av posttraumatiskt stressyndrom, depression eller självmordstankar
- » Sådana rättsliga åtgärder som besöksförbud, häktning, allmänt åtal och fängelsestraff minskar inte våldet och fungerar inte som skydd för offren. Den rättsliga processen är ytterligare en påfrestning för kvinnan
- » Det är en liten del av våldet mot kvinnor som rapporteras i USA och i bara knappt hälften av de rapporterade fallen finns tillräckliga bevis för att gå till åtal. Av de män som ställs inför rätta blir en försvinnande liten andel dömda
- » Eftersom en så liten andel av förövarna döms till fängelse ger även lyckad behandling av dem en mycket liten effekt på våldet mot kvinnor som helhet
- » Minst hälften av alla anmälda våldtäkter går inte till åtal i USA. Forskare har visat att offrets och förövarens ras, ålder och sociala situation påverkar beslutet
- » Communitarian Justice kan tillämpas som komplement till rättsprocessen då förövaren erkänner brott. Förövare och offer träffas tillsammans med sina stödpersoner under en koordinators ledning för att diskutera brottets konsekvenser för de inblandade, samt för att utarbeta en plan som kan reparera skadorna och minska risken för upprepning. Deltagandet är frivilligt.

UTVÄRDERING AV CIVIL PROTECTION ORDERS

Civil Protection Orders (CPO) innebär sådana åtgärder som besöksförbud etc. Officiella utvärderingar har visat att dessa åtgärder misslyckas i att minska frekvensen av våld och hot mot kvinnan eller av materiell förstörelse. Slutsatsen från ledande forskare är att CPO inte på ett adekvat sätt skyddar kvinnor, varför tilliten till sådan som primär och främsta åtgärd måste ifrågasättas.

En studie i Seattle, Washington, visar att risken för olika allvarliga hälsoproblem är mångdubbelt större för de kvinnor som blivit utsatta för våld än för dem som vad man vet inte blivit det. En jämförelse mellan kvinnor som skyddades av CPO och andra kvinnor visade att de förra löpte nära fyra gånger så stor risk att begå självmord, mer än tre gånger så stor risk att läggas in för psykiatrisk sjukhusvård och hade nästan dubbelt så hög risk för att få fysiska skador. Det visar också att CPO inte minskade hälsoriskerna för kvinnorna.

En tredjedel av de förövare vars offer får CPO återfaller. En studie av sådana åtgärder under åren 1992–1998 visade att hälften av männen hade återfallit inom två år. En fjärdedel av männen hade CPO som gällde minst två eller flera olika kvinnor.

HÄKTNING SOM ÅTGÄRD

I den amerikanska Violence Against Women Act rekommenderades 1994 polismyndigheterna att tillämpa vad som kallas Mandatory Arrest, dvs rutinmässig häktning som åtgärd vid anmälan om mäns våld mot kvinnor. Åtgärden stöds också av det amerikanska advokatsamfundet. Flera studier visar dock att kvinnor är mest nöjda med polisens agerande när rättsväsendet tar hänsyn till kvinnornas egen bedömning och önskan när det gäller häktning av mannen eller ej. Det gäller särskilt kvinnor med latinamerikansk och afrikansk bakgrund.

En utvärdering i sex städer av häktning som rutinåtgärd visar att sådan initialt fungerar avskräckande, men på lång sikt i stället ökar våldsfrekvensen. Mer än en fjär-

dedel av de män som häktats hinner ändå återfalla innan ärendet kommer upp i domstol.

I en uppföljningsstudie sex månader efter avslutade domstolsförhandlingar visade sig en tredjedel av de män som häktats ha återfallit då kvinnan var den som gjort anmälan, mot 40 procent av de män som anmälts av någon annan.

NO DROP POLICY

En så kallad No Drop Policy som tillämpas i det amerikanska rättsväsendet innebär bland annat att våld mot kvinnor i nära relationer faller under allmänt åtal. Det spelar således ingen roll om kvinnan tar tillbaka en polis-anmälan – undersökning och övrig rättsprocess fortgår ändå. En sådan policy har sedan 1997 stötts av det amerikanska advokatsamfundet för att flytta över ansvaret för åtal från kvinnan till samhället.

Effekten av denna policy har blivit fler åtal, men få fällande domar. 95 procent av de män som häktats för våld mot kvinnor ställdes inför rätta, men bara en procent blev dömda enligt en undersökning från 1992. Enligt en färsk undersökning bedömdes bevisen vara otillräckliga för att gå till åtal i 48 procent av de av polisen kända fallen av våld i hemmet. Det betyder sammantaget att det är en liten del av våldet mot kvinnor som rapporteras, och att det bara i knappt hälften av dessa fall finns tillräckliga bevis för att gå till åtal.

ATT DÖMA MÄN TILL BEHANDLING

En sammanfattande genomgång av resultaten av all behandling för män som misshandlar kvinnor i USA konstaterar att sådan behandling som män tvingas till genom dom inte lyckas påverka vare sig våldets förekomst eller allvarlighetsgrad. En studie visade till och med att de förövare som varken dömts till behandling eller fängelse i mindre grad fortsatte att utöva våld. Det betyder dock inte att alla program är ineffektiva. Det finns studier som har kommit fram till andra resultat:

högsta återfallsfrekvens (44 procent) fanns bland de män som satt av fängelsestraff utan någon rådgivning eller behandling.

Det har påpekats av forskare att även om behandling av män som dömts till fängelse för våld mot kvinnor lyckades till hundra procent, så skulle det ge en mycket liten effekt på våldet mot kvinnor som helhet, eftersom det är en så liten andel av förövarna som döms till fängelse.

Mary Koss tog vidare upp att det är oundvikligt att några av de män som behandlas återfaller, med hög risk för kvinnorna och en negativ publicitet för programmen.

Hon menade dock att behandlingsprogrammen inte får vara den enda strategin att minska våldet mot kvinnor. Det handlar också om kostsamma åtgärder som inte under några förhållanden får ta resurser från verksamheter för utsatta kvinnor, vilket sker i USA idag. Kostnaden för att behandla mellan fem och tio förövare i fängelse motsvarar kostnaderna för att driva ungefär tre kriscentra för kvinnor under ett helt år.

FÖRDOMAR STYR RÄTTSPROCESSEN

Enligt flera amerikanska undersökningar från 1990-talet är det minst hälften av alla anmälda våldtäkter som inte går till åtal. Forskarna har visat att offrets och förövarens ras, ålder och sociala situation påverkar beslutet om åtal eller inte. 66 procent av anmälda våldtäkter mot kvinnor med latinskt ursprung tas inte upp i domstol. Åklagare lägger även moraliska aspekter på dessa fall och kvinnans risktagande, rykte, moraliska vandel och eventuella missbruk nämns i motiveringarna. I de fall som anmälan leder till åtal och domstolsförhandlingar är sådana aspekter sådant som även påverkar juryns bedömningar.

Mellan nio och 25 procent av åtalen för våldtäkt leder till fällande dom. Juryer bedömer enstaka våldtäkter mildare än andra enstaka brott av motsvarande allvarlighetsgrad. Däremot leder upprepade våldtäkter till hårda

domar. Åtta av tio anmälda våldtäkter är dock just enstaka brott.

I USA är en tiondel av de män som anmäls för våldtäkt av afrikanskt ursprung, medan de utgör 35 procent av de män som döms till fängelse för detta brott. Totalt sätt utgör svarta 40 procent av de män som sitter i fängelse, trots att de bara är en tiondel av dem som åtalas för olika brott.

DEN RÄTTSLIGA PROCESSEN

ÄR EN PSYKISK PÅFRESTNING FÖR KVINNAN

Många kvinnor som anmäler sina män för våld och kränkningar inser inte att de kommer att behöva vittna om detta i domstol. Mannens försvarsadvokat utsätter kvinnan för korsförhör och ifrågasätter hennes agerande, vilket kan öka risken för att hon ska lägga skulden på sig själv och försvarar hennes återhämtning. (I en undersökning som gällde vuxna som blivit utsatta för sexuella övergrepp som barn var tvånget av vittna en av fyra prediktorer för utvecklande av post-traumatiskt stressyndrom.) I och med den rättsliga processen finns också som en realitet för den amerikanska kvinnan rädslan för att bli ensam med ansvaret för barnen och försörjningsbördan. Hon kan också känna att det finns ett hot om omhändertagande av barnen. I en stor andel av undersökta våldtäktsmål ansåg kvinnan att den rättsliga processen hade varit orättvis mot henne.

Under senare år har dock den amerikanska rättsprocessen reformerats för en mer jämlik och mindre traumatiserande behandling av kvinnor som utsatts för våld och övergrepp. Det innebär bland annat att offrets/kvinnans sexuella och sociala historia hålls utanför processen, att undantag för sexuellt våld inom äktenskapet inte görs, att kraven på att kvinnan ska ha gjort motstånd vid våldtäkt har tonats ned samt att kravet på att det ska finnas vittnen till våld och övergrepp i nära relationer har tagits bort. Det finns dock enighet bland jurister om att dessa reformer har haft begränsade effekter. De har inte

påverkat antalet kvinnor som rapporterar våld och övergrepp eller andelen anmälda fall som går till åtal eller fällande dom.

ÖNSKVÄRDA FÖRÄNDRINGAR INOM RÄTTSSYSTEMET

Mary Koss tog upp ett antal punkter där det amerikanska rättssystemets och samhällets hantering av brott mot kvinnor borde förändras:

- En kortare tid mellan brottet och dess juridiska konsekvenser kan bidra till att förebygga återfall.
- Minskad strukturell och materiell ojämlikhet kan minska kvinnors och barns utsatthet.
- Ett perspektiv där förövaren ska sona de konsekvenser som hans brott orsakat, inte enbart den enstaka kvinnan utan även samhället, t ex i form av kvinnors ökade rädsla etc.
- Insatser för att återintegrera såväl offret som förövaren i samhället. En förövare som döms förlorar t ex rätten att rösta och andra samhällsliga rättigheter för resten av livet.
- Hänsyn till offrets behov och önskemål i den rättsliga processen vad gäller t ex åtal, vittnesmål, konfrontation med förövaren samt möjlighet till alternativ till att han ska spärras in etc.

KOMPLETTERANDE RÄTTSLIGT FÖRFARANDE

– COMMUNITARIAN JUSTICE

Det finns alternativ till den sedvanliga rättsprocessen i kvinnovåldsmål under utveckling och utprovning i USA. I de fall där förövaren erkänner brott samlas förövare och offer tillsammans med sina stödpersoner under en koordinators ledning enligt en tydlig struktur. Syftet är att diskutera vilka konsekvenser brottet har för de inblandade och för att utarbeta en plan som kan reparera skadorna och minska risken för ytterligare skada.

Inspirationen och förebilden till förfarandet har hämtats från den olika ursprungsbefolkningars (t ex indianers och aboriginiers) sätt att lösa konflikter. Tidigare har

sådana metoder prövats med unga brottslingar, vid rättsfylla samt vid våld mot kvinnor bland minoritetsbefolkningen i USA.

Communitarian Justice är inte något som ersätter det rättsliga förfarandet i familjevåldsmål, utan kompletterar det. Åtgärden är helt frivillig för alla inblandade. Det har visat sig vara den typ av sanktion som männen tar mest allvarligt på. Metoden ger familjen och närsamhället ett större delansvar i att lösa problemen. Denna form av konfliktlösning har visat sig mest tillämpbar för första-gångsförövare som en reaktion innan våldsbeteendet har stadfäst. Den kan kombineras med skyddstillsyn, villkorlig dom etc.

De potentiella fördelarna med metoden är enligt Koss följande:

- Förövaren måste konfronteras öga mot öga med offret
- Den undviker fokus på separation
- Åtgärder som offret har fått påverka själv kan göra henne mindre sårbar och utsatt
- Förövarens behov att förneka brottet eller lägga över ansvaret på offret minskar
- Fokus på solidaritet i det egna kulturella sammanhanget
- Bättre förutsättningar till återintegration i närsamhället för både offer och förövare.

Det finns också risker med förfarandet:

- Förövaren kan använda mötet som ett ytterligare tillfälle att kränka offret
- Kvinnor som utsatts för våld och övergrepp har inte alltid kraft och förmåga att föra sin egen och barnens talan
- Kvinnans familj och vänner kan brista i stöd för henne
- Om förfarandet tillämpas selektivt kan det bli diskriminerande
- Åtgärder måste vidtas för att värna om deltagarnas fysiska säkerhet före, under och efter mötet.

SLUTSATSER

Mary Koss sammanfattade sitt anförande i följande punkter:

- Sådana rättsliga åtgärder som besöksförbud, häktning, allmänt åtal, fängelsestraff och behandling minskar inte våldet och fungerar inte som skydd för offren
- Juridiska reformer i det amerikanska rättssystemet har inte på något påtagligt sätt ändrat resultaten. Trots detta fortsätter organisationer som företräder offren att kräva mer av samma slags åtgärder som redan anses misslyckade av framstående jurister
- Communitarian Justice kan vara ett komplement som behöver utvecklas och utvärderas.

DISKUSSION

I den påföljande diskussionen påpekades att det är viktigt att skilja Communitarian Justice från medling. De flesta samhällen är inte jämställda, vilket innebär att det är särskilt viktigt i ett sådant förfarande bevaka att kvinnors rättigheter och behov verkligen blir hörda. Den brist på jämlikhet och jämställdhet som redan finns mellan parterna följer givetvis med in i den gemensamma diskussionen. I värsta fall kan mannen få stöd i sin tolkning av situationen och lägga skälen till våldet hos kvinnan. Någon tog också upp kritik mot att man genom tillämpning av metoden lämnar våldets orsaker därhän och vad som går att göra åt dem.

Mary Koss tog upp att deltagandet är helt frivilligt och att styrkan med metoden är att omgivningen engageras, och inte på olika sätt försvårar och motarbetar en lösning av situationen, samt genom sin uppmärksamhet kan bidra till att minska risken för fortsatt våld. Det gäller att ha respekt för att olika kvinnor vill söka olika vägar och lösningar. Communitarian Justice måste ske i en kontrollerande omgivning, överenskommelser följas upp och sanktioner finnas. Enligt teorin bakom kan det minska risken för framtida sårbarhet hos båda parter och genom att det sätts in snabbt på ett tidigt stadium stoppa en olycklig utveckling genom att tydliggöra konsekvenserna.

Sexuellt våld

– riskfaktorer och behandling

Fil dr i psykologi R Karl Hanson från Ottawa i Kanada redogjorde för de riskfaktorer för fortsatt brottslighet som forskningen kunnat påvisa för personer som begått sexuella övergrepp. Han tog också upp vad forskningen säger om effekter av behandling för sexualbrottsförövare i ett sammanhang av en kritisk granskning av statistiska redovisningar och metoder och konstaterade att behandlingsprogram för män generellt sett har viss påvisbar positiv effekt, men inte överväldigande.

FAKTORER SOM ÖKAR RISK FÖR ÅTERFALL I SEXUALBROTT

Karl Hanson tog upp att riskbedömningar är viktiga när det gäller personer som har gjort sig skyldiga till allvarliga brott i syfte att minska risken för att de ska göra om det och vidta åtgärder för att skydda eventuella offer.

Det är betydelsefullt att differentiera mellan olika personer som begår sexualbrott – alla är inte likadana.

Samtidigt konstaterade han att studier visar att det inte är särskilt lätt att förutsäga människors beteenden.

Man skiljer mellan statiska, dynamiska och akuta riskfaktorer. De statiska är sådana som inte kan förändras för att de är historiska, som ålder (lägre ålder kan innebära en något högre risk), tidigare sexualbrott och om offret varit någon utanför familjen (vilket ger en ökad risk för återfall). Dynamiska riskfaktorer är sådana som kan förändras över tid eller med olika insatser, även om de kan vara stabila i den meningen att de varar länge. Det är sådant som civilstånd (de som aldrig varit gifta har högre riskfaktor), avvikande sexuella preferenser, personlighetsstörningar, attityder m m. Akuta riskfaktorer är mer kortvariga – allt ifrån en timme till kanske en månad. Hit hör sådant som ilska, impulsivitet, negativa känslöstämningar, berusning etc.

I en meta-analysstudie av forskning kring riskfaktorer

har Karl Hanson med en kollega undersökt vilka individuella karaktäristika hos sexualbrottslingar som ökar eller minskar risken för att de ska begå nya sexualbrott på längre sikt. I studien ingår 61 undersökningsgrupper till ett antal av totalt närmare 30 000 sexualbrottsförövare. Hälften av studierna är från USA, en fjärdedel från Kanada, tio från Storbritannien samt ett fåtal från Australien, Danmark och Norge. Uppföljningstiden ligger på fyra till fem år efter det ursprungliga brottet. Studierna är av något olika kvalitet och drygt hälften är publicerade.

Vad som enligt genomgången av dessa studier statistiskt sett visar sig vara den bästa prediktorn för återfall i sexualbrottslighet är sexuell avvikelser, även om sambandet inte är särskilt starkt. Därefter kommer avhopp från behandling. Den form av sexuell avvikelser som i sin tur innebär högsta risken för återfall räknat i hela den undersökta gruppen är sexuella reaktioner på bilder på barn, där sambandet är tydligt. Varken tidigare brottslighet i allmänhet, psykologiska problem av olika slag eller alkoholmissbruk visar sig ha något påtagligt samband med ökad eller mindre risk för återfall i sexualbrott. Inte heller låg grad av empati, hög grad av förnekande eller låg motivation för behandling kom att visa några sådana samband.

Det finns ett antal riskbedömningsinstrument som används för att bedöma risken för återfall för individer. De båda ofta använda riskbedömningsinstrumenten SIR och VRAG visade sig enligt metastudien båda relativt väl förutsäga återfall i våldsbrott, men hade svagare prediktionsvärde när det gällde återfall i sexbrott. Minnesotaskalan för riskbedömning av sexbrott (MnSOST-R) hade hög korrelation med faktiska återfall i sexualbrottlighet samt även RRASOR samt STATIC-99, som konstruerats i samma syfte.

Enligt STATIC-99 är risken större för återfall i sexbrott för dem med sådana statiska riskfaktorer som att de haft manliga och obekanta offer, aldrig varit gifta, gjort sig skyldiga till tidigare vålds- och sexbrott samt är relativt unga (18–24 år). En hög riskfaktor är umgänge i socialt utstötta grupper.

Risken för att de som har begått sexualbrott ska återfalla i någon form av brottslighet över huvud taget är större än att de ska återfalla i sexbrott. Hanson påpekade att det på individnivå kan vara så att en socialt väletablerad person med preferenser för barnpornografi uppvisar låg risk för återfall i allmän brottslighet, men hög risk för återfall i sexualbrottlighet, medan förhållandet kan vara det omvända för en individ med ett brett kriminellt register vilket inbegriper enstaka sexbrott.

En engelsk och två kanadensiska studier visar att tjugo procent har återfallit i sexualbrott efter tio år och andelen som återfallit är ca 40 procent efter drygt 20 år. Likheten i återfallsmönstret är slående mellan de tre studierna. Det gäller även mönstret för återfall i våldsbrott, där hälften i högriskgruppen (mätt med STATIC-99) återfallit efter åtta år, medan en femtedel av lågriskgruppen återfallit efter 20 år. Andra studier visar att återfallsfrekvensen i sexbrott i lågriskgruppen är ca tio procent efter tio år och inte ökar nämnvärt upp till tjugo år, medan den i högriskgruppen är så hög som 50 procent efter femton år.

Riskbedömningar med STATIC-99 i förhållande till

- » Statiska riskfaktorer för återfall i sexbrott är ålder, tidigare sexualbrott, om offret varit någon utanför familjen och andra historiska faktorer. Dynamiska riskfaktorer kan förändras och är sådant som civilstånd, avvikande sexuella preferenser, personlighetsstörningar, attityder mm. Akuta riskfaktorer är sådant som ilska, impulsivitet, negativa känslöstämningar, berusning etc
- » Den bästa prediktorn för återfall i sexualbrottslighet är statistiskt sett sexuell avvikelse, även om sambandet inte är särskilt starkt. Därefter kommer avhopp från behandling. Vare sig tidigare brottslighet i allmänhet, psykologiska problem av olika slag eller alkoholmissbruk, låg grad av empati, hög grad av förnekande eller låg motivation för behandling visar några samband med risken för återfall
- » Samstämmiga studier visar att tjugo procent har återfallit i sexualbrott efter tio år och att andelen som återfallit är ca 40 procent efter drygt 20 år
- » Hälften av förövarna i en högriskgrupp har återfallit i våldsbrott efter åtta år, medan en femtedel av lågriskgruppen återfallit efter 20 år
- » Riskbedömningar ger en relativt god överensstämmelse mellan prediktion och utfall i den grupp som bedöms ha hög respektive låg risk för återfall, medan det i övriga grupper är sämre samstämmighet mellan riskbedömning och återfall. I den grupp som bedömts ha låg till medelhög risk är återfallen betydligt vanligare än väntat
- » Enligt de 20 mest tillförlitliga studierna minskar risken för återfall efter adekvat behandling från 17 till tio procent när det gäller sexbrott och från 51 till 32 procent när det gäller återfall i brott över huvud taget. Behandling med metoder som bygger på kognitiv beteendeterapi är bättre än psykodynamisk terapi och traditionell beteendeterapi
- » För de personer som avbryter behandling – oavsett typ av program – är risken för återfall ungefär dubbelt så hög som för dem som fullföljer

faktisk återfallsfrekvens under tio år visar att det i den grupp som bedöms ha hög risk respektive låg risk för återfall är relativt god överensstämmelse mellan prediktion och utfall, medan det i övriga grupper är sämre samstämmighet mellan riskbedömning och återfall. I den grupp som bedömts ha låg till medelhög risk är återfallen betydligt vanligare än väntat.

Styrkan hos det undersökta riskbedömningsinstrumentet STATIC-99 är att det är lätt att administrera, visar sig ge samstämmiga resultat i olika undersökningsgrupper, har tydliga anvisningar för hur olika faktorer ska kombineras i bedömningarna samt bygger på riskfaktorer som har hög validitet. Svagheten är att inte alla viktiga riskfaktorer finns med – som dynamiska och akuta riskfaktorer – samt att tillförlitligheten i förutsägelsen om risken för återfall inte är särskilt stor. Ett instrument som mäter social kompetens och attityder (STEP Deviance) hos personer som förgripit sig på barn har visat sig ha höga samband med bedömning av riskfaktorer enligt STATIC-99.

RESULTAT AV BEHANDLINGSPROGRAM

En metastudie där totalt 38 studier av olika storlek ingår visar att någon form av behandling av sexualbrottslingar generellt sett ger mindre risk för återfall jämfört med kontrollgrupper som inte fått behandling. Variationen i resultat mellan olika studier är dock mycket stor. Om bara de 20 mest tillförlitliga studierna (randomiserade studier) inkluderas är tendensen tydlig – behandling ger positiva resultat (även om de inte är särskilt imponerande) mätt i minskad risk för återfall i sexbrott.

Resultaten är påtagligt bättre för behandling med metoder som bygger på kognitiv beteendeterapi än psykodynamisk terapi och traditionell beteendeterapi (vilka enligt några studier till och med kan öka risken för återfall).

För de personer som avbryter behandling – oavsett typ av program – är risken för återfall ungefär dubbelt så hög som för dem som fullföljer. Det kan mycket väl vara

så att dessa personer redan från början hade en högre riskfaktor, men förklaringen kan också vara att risken för återfall ökar i början av en behandling då problemen går igenom och innan personerna lärt sig handskas med dem. Däremot finns det inget som tyder på att risken för återfall är högre bland dem som vägrar att genomgå behandling.

Sammantaget minskar risken för återfall efter adekvat behandling enligt de genomgångna studierna från 17 till tio procent när det gäller sexbrott och från 51 till 32 procent när det gäller återfall i brott över huvud taget.

Enligt metaanalyser, utvärderingsforskning samt internationella ackrediteringskommittéer kan följande slutsatser dras om vilka villkor som är nödvändiga för att behandling ska vara effektiv:

- behandlingen ska bygga på en uttalad, empiriskt och teoretiskt baserad modell
- den ska fokusera kända kriminogena faktorer
- metoderna ska vara plausibla och motiveras utifrån sin effektivitet
- behandlingen ska vara inriktad på inläring av färdigheter
- metoderna ska vara anpassade till förövarnas förutsättningar (kunskaps- och språkmässigt t ex) och så att de kan identifiera sig med terapeuten som rollmodell
- intensiteten i behandlingen ska anpassas till bedömning av risken för återfall – högriskpersoner behöver mer intensiv behandling än de som bedöms ha låg risk för återfall
- kontinuitet och omhändertagande är centralt samt respekt för att det handlar om svåra förändringsprocesser där initiala misslyckanden är att vänta. Det måste ges utrymme för nya försök
- behandlingsprogrammen ska ha inbyggd uppföljning och utvärdering – så att inte innehållet ändras och engagemanget hos behandlarna mattas av över tid.

Viktiga komponenter i behandlingen har visat sig vara följande:

- att förmedla inspiration till förändring och hopp
- hjälp till ökad självkontroll
- medvetandegörande av kognitiva förvrängningar som rationalisering, förnekande etc
- hjälp att hantera känslor
- färdigheter i att relatera till andra, förmåga till intimitet, social förmåga
- empati och medvetenhet om offrets känslor och behov
- hanterandet av avvikande sexuella fantasier och impulser.

Dessa faktorer kan sammanfattas i en modell som kallas MCM – Monitor, Challenge and Modify. Det innebär att männen måste börja i att utforska och betrakta sitt eget tänkande och beteende, för att sedan kunna ifrågasätta, förändra och ersätta det med ett annat tänkande och handlande.

Sammanfattningsvis konstaterade Karl Hanson att samhället när det gäller kända sexualbrottsförövare bör göra individuella riskbedömningar, satsa mer resurser på dem som har en hög riskfaktor, utveckla effektiva övervakningssystem med hänsyn till riskbeteenden, fokusera

på faktorer och situationer som ökar risken för återfall samt utveckla effektiva behandlingsprogram.

DISKUSSION

I diskussionen togs upp att riskökningen i förhållande till i vilka sociala sammanhang man ingår och umgås borde vara något som inkluderas i behandlingsprogrammen. Det borde också utifrån denna kunskap vara uteslutet att placera förstagångsförövare i grupper tillsammans med vanemässiga förövare. Det sades vidare att det inte kan vara någon särskilt bra idé att placera ungdomar på glid tillsammans med etablerade kriminella. Någon påpekade att det inte bara är antisociala grupper som kan förstärka värderingar som ökar risken för brottslighet, utan över huvud taget grupper där traditionella manliga värderingar förstärks.

Karl Hanson tog också upp att den redovisade minskningen av återfallsrisken med sju procent (från 17 till 10) bör vara tillräcklig för att motivera att det satsas resurser på behandling utifrån en ren cost-benefitanalys, utöver de psykologiska vinster som naturligtvis är mer svårämbara, men omfattande. En beräkning har gjorts i Australien, vilken visar att redan en riskminskning med 4–5 procent är samhällsekonomiskt lönsam.

Att hantera risk för våld och kränkningar i nära relationer

Randall P. Kropp, professor i psykologi i British Columbia, är en av dem som utarbetat ett av de vanligaste riskbedömningsinstrumenten när det gäller partnervåld, nämligen SARA, som i svensk översättning på senare tid börjat användas även i Sverige. Kropp beskrev innehållet i instrumentet, vilket bygger på kunskap från forskning och klinisk erfarenhet. Han tog också upp riskhantering – såväl vad gäller mäns våld mot kvinnor samt trakasserier och kränkningar. Kunskapen om personer (oftast män) som ägnar sig åt att förfölja och trakassera andra (oftast kvinnor) – s k "stalking" – är ännu begränsad och strukturerad behandling saknas. Även dessa personer kan vara farliga och en riskbedömning behöver göras.

RISKBEDÖMNINGSINSTRUMENT

Randall Kropp tog upp en rad skäl till att riskbedömningar behöver göras när det gäller män som är våldsamma mot kvinnor i nära relationer:

- En riskbedömning är en nödvändig grund för en rad beslut som rör såväl förövaren som offret.
- När det gäller skydd för offer (säkerhet för kvinna och barn som bevittnar våld etc) är det första steget att göra en riskbedömning som kan ligga till grund för skyddsåtgärder samt information till kvinnan och rätten, t ex i frågor om besöksförbud, vårdnad och umgänge.
- Riskbedömningar behövs också i samband med beslut om häktning, placering i kriminalvården, utskrivning från rättspsykiatrisk vård etc.
- Vidare är den genomgång av personens historia, aktuella situation, beteende etc som riskbedömningar innebär en grund för att planera för behandling och riskhantering.
- Eftersom det inte finns tillräckliga resurser för behandling av alla förövare (omkring en tredjedel av alla brottslingar är sådana som utövat våld i nära relation) är dessutom en prioritering nödvändig. Det är viktigt

att prioritera åtgärder för dem med hög risk för återfall i fortsatt våld.

Strukturerade riskbedömningsinstrument behövs för att bedömningar som bara bygger på klinisk erfarenhet är mindre tillförlitliga. Olika bedömare kommer fram till olika resultat och de stämmer dåligt överens med det faktiska utfallet. Det är svårt att veta vad sådana bedömningar egentligen bygger på. Även användningen av ett mindre antal strukturerade riskfaktorer ger bättre bedömningar än de rent kliniska.

Särskilda instrument för riskbedömning när det gäller våld i hemmet behövs för att det finns speciella risker som gäller dessa gärningsmän. Allmänna instrument för riskbedömning av våldsbenägenhet kan slå fel. Specialinstrument är också viktiga för att tydliggöra att en del av sådana faktorer som kan öka förståelsen för och sympatin med gärningsmannen – att han varit utsatt som barn, är deprimerad, lever i en svår situation etc – är sådana som faktiskt ökar risken och inte ska medföra att man underskattar hans farlighet.

Riskbedömningar bör vara strukturerade, mångsidiga, bygga på vetenskaplig och klinisk kunskap samt vara

lätta att handha. Än så länge finns inga riktigt bra instrument för att bedöma risken för våld i hemmet. Befintliga instrument är optimerade för de grupper som de är utarbetade för och de måste därför valideras för varje nytt sammanhang. Kropp nämnde fem aktuella riskbedömningsinstrument: DA (Danger Assessment, innehåller 15 frågor till offret om förövaren), DVSI (Domestic Violence Screening Inventory), K-SID (Kingston Screening Instrument for Domestic Violence), MOSAIC (ett lovande datorbaserat amerikanskt instrument, ännu inte utprövat) samt SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide). Alla instrumenten har liknande innehåll. Än så länge är det få publikationer som tar upp administration av instrumenten, deras reliabilitet och validitet. DA och SARA är de mest använda.

SARA

SARA är en form av strukturerade professionella riktlinjer för bedömning av risk för upprepat våld i nära relation – sådana faktorer som med det sunda förnuftet kan tyckas vara självklara frågor, men ändå inte alltid är det. Det handlar om att strukturera sådant som alla som arbetar med offer och gärningsmän redan gör. Syftet är att förbättra den professionella praktiken genom att försäkra att det är rätt information som samlas in. SARA-manualen bygger på sådana faktorer som i forskning och klinisk litteratur visat sig vara betydelsefulla.

Administrationn av instrumentet bygger på intervjuer med både offer och förövare samt inbegriper även andra bedömningar och historiska data. Det innehåller totalt 20 riskfaktorer samt andra överväganden och finns översatt till svenska.

De riskfaktorer som ingår i SARA-manualen är följande:

- Alla former av våld i olika sammanhang – i familjen och i förhållande till främlingar.
- Att bryta mot villkorlig frigivning utgör en riskfaktor.

- » **Strukturerade riskbedömningsinstrument** behövs för att bedömningar som bara bygger på klinisk erfarenhet är mindre tillförlitliga. Särskilda instrument för riskbedömning när det gäller våld i hemmet behövs för att det finns speciella risker som gäller dessa gärningsmän. Syftet är att förbättra den professionella praktiken genom att försäkra att det är rätt information som samlas in
- » "Stalking", förföljelse och trakasserier, kan vara starkt ångestskapande och kan betecknas som psykisk tortyr. Det kan också vara ett för stadium till våld och mord
- » De trakasserier som riktas mot tidigare partner är både den vanligaste och farligaste formen. Det rör sig om män som desperat vägrar att acceptera att kvinnorna avvisar dem, är känslomässigt starkt beroende, ofta har borderlinepersonlighet och inte sällan tidigare brukar ha misshandlat kvinnan
- » Gemensamt för dem som förföljer och trakasserar är en tvångsmässig fixering på offret, ett förvrängt tänkande samt narcissism. De som trakasserar tidigare partner har ofta en känsla av äganderätt och drivs av ilska och behov av vedergällning.
- » Detta störda beteende stöds av en rad socio-kulturella faktorer. Mannen som förföljare och kvinnan som trofé samt budskapet att ihärdighet och övertalning lönar sig förekommer flitigt i film, på TV och i litteraturen
- » Riskhantering handlar om mycket mer än behandling. Det gäller att identifiera relevanta riskfaktorer och utarbeta strategier för att minska risken. Personer som bedöms ha hög risk för återfall bör prioriteras och fokuseras

- Förekomst av relationsproblem är en viktig riskfaktor. Högsta risken finns ofta i samband med separation.
- Arbetsrelaterade svårigheter utgör ytterligare en riskfaktor, eftersom frustrationen på jobbet ofta tas ut hemma i stället.
- Missbruk innebär ökad risk.
- Att ha varit utsatt för övergrepp som barn är en faktor som ökar risken.
- Att vara självmordsbenägen ökar också risken, eftersom det inte är ovanligt att man "tar någon med sig" i sitt självmord. Med ett patriarkalt synsätt kan det hos mannen dessutom finnas en känsla av äganderätt – "ska jag dö ska inte hon heller få leva vidare".
- Psykotiska symtom som t ex paranoia och konspirationsteorier innebär ökad risk, liksom olika former av personlighetsstörningar. Psykopatisk eller antisocial personlighet och diagnosen borderline innebär förhöjd risk. En person med borderlinestörning har en stark rädsla för övergivenhet, tenderar att se allt i svart eller vitt, ont eller gott, och kan växla snabbt mellan kärlek och hat.
- Att ha gjort sig skyldig till tidigare kränkningar och sexuella övergrepp är sådant som höjer risken.
- Allvarlig svartsjuka är en riskfaktor.
- Tillgång till vapen samt uttalade dödshot är också viktiga riskfaktorer.
- En konstaterad upptrappning av våld eller kränkningar är en varningssignal.
- Om besöksförbud är utfärdat vägs detta in som riskfaktor.
- Förnekande och föringande av egna handlingar hör till riskfaktorerna liksom attityder som stöder våld, ofta rättfärdigade som yttringar för kultur, religion, tillhörighet i subgrupper etc. Det gäller att komma ihåg att normer och värderingar inom kultur och religion alltid tolkas av individen.

"STALKING" – FÖRFÖLJELSE, TRAKASSERIER OCH OÖNSKAD KONTAKT

I Kanada är definitionen på brottsliga trakasserier att någon upprepade gånger tar oönskad kontakt, bevakar, följer och uppträder hotfullt mot en annan person. 60–70 procent av sådana trakasserier riktas mot nuvarande eller tidigare partner. De flesta som utsätts för trakasserier (90 procent) är kvinnor. Sådana trakasserier kan vara starkt ångestskapande och kan betecknas som psykisk tortyr. De kan också vara ett förstadium till våld och mord.

"Stalking" är ett relativt outforskat område, även om det börjar komma fler och fler studier kring sådana trakasserier. Ännu saknas publicerade riskbedömningsinstrument. Om det rör sig om trakasserier som inte gäller tidigare partners, kan instrument avsedda för bedömning av risken för våldsamt beteende användas.

Litteratur med profilbeskrivningar av gärningsmännen kan dock ge viss ledning. Förövarna brukar delas in i fyra typer – erotomaner, tvångsmässigt förälskade, hämnare samt tidigare partners.

Vanligast är trakasserier och förföljelse av tidigare partner. Minst vanliga är erotomaner, vilka ofta är psykotiska (schizofreni) och har en övertygelse om att kvinnan de utsätter i själva verket älskar dem. De hot som kan uttalas av erotomaner sätts sällan i verket.

Något vanligare är de som blir tvångsmässigt förälskade, ofta i någon tillfällig bekantskap och inte sällan unga kvinnor i serviceyrken. Berömda skådespelare och artister kan råka ut för sådana förföljare. De lider ofta av någon personlighetsstörning. Om de har en känslomässig splitting kan de vara farliga.

Hämnarna har ofta uttalade motiv, känner sig förfördelade och missförstådda och riktar sig ofta mot någon de har en relation till, t ex en överordnad på arbetet. Här kan finnas en hög närliggande risk.

De trakasserier som riktas mot tidigare partner är både den vanligaste och farligaste formen. Det handlar ofta

om män som inte vill släppa sin tidigare partner och desperat vägrar att acceptera att kvinnorna avvisar dem. De är känslomässigt starkt beroende, har ofta borderline-personligheter och brukar inte sällan tidigare ha miss-handlat kvinnan.

Gemensamt för dem som förföljer och trakasserar är en tvångsmässig fixering på offret, ett förvrängt tänkande samt narcissism (de är självcenterade och oförmögna att inta någon annans synvinkel). Allt som kvinnan gör och hur hon reagerar misstolkas ur ett narcissistiskt perspektiv. De som trakasserar tidigare partner har ofta en känsla av äganderätt. De drivs av ilska och behov av veder-gällning.

Randall Kropp tog upp att det faktum att det finns så lite skrivet om behandling av personer som trakasserar delvis kan förklaras av att det inte är många som är beredda att ta emot dem i behandling, eftersom terapeuten själv riskerar att bli utsatt för trakasserier. Han påpekade också att beteendet stöds av en rad sociokulturella faktorer. Mannen som förföljare och kvinnan som trofé före-kommer flitigt i film, på TV och i litteraturen. Budskapet är ofta att ihärdighet och övertalning lönar sig – mannen "får" kvinnan till slut, även om hon sagt nej hela tiden.

Kropp vågade sig på initierade gissningar när det gäller behandling av "stalkers": Utmana det förvrängda tänkan-det, peka på alla negativa konsekvenser, minska social isolering. Det kan också vara aktuellt med medicinering mot bakomliggande faktorer som t ex depression, tvångsmässighet och förvrängt tänkande.

I riskbedömningen gäller det att identifiera vilken typ av trakasserier det rör sig om, bedöma risknivå och risk-faktorer. Det handlar om att ta fram rätt information och kommunicera till polis, behandlare, övervakare, dem som arbetar med offret etc. Utifrån det formuleras stra-tegier för kontroll/övervakning, riskhantering och behandling. Randall Kropp betonade att man inte ska förklara bort och underskatta risken med "stalking". Personer som ägnar sig åt sådan kan vara mycket farliga.

RISKHANTERING

Kropp tog upp att riskhantering handlar om mycket mer än behandling. Det gäller att identifiera relevanta risk-faktorer och utarbeta strategier för att minska risken, varför en prioritering av och fokusering på de personer som bedöms ha hög risk för återfall är given. Behandling för män som brukar våld i nära relationer fungerar som riskhantering för vissa, men inte för alla. Specialiserad behandling behövs för psykisk sjukdom, personlighets-störning, missbruk etc. Andra åtgärder är inlåsnig – häktning och fängelse. Det kan också bli fråga om inten-sifierad övervakning – t ex elektroniskt. Kontakt med potentiella offer och åtgärder för att skydda offren är en väsentlig del i riskhanteringen. Olika insatser samverkar med varandra – behandling är t ex en bra form av kon-troll och övervakning.

Utifrån en riskbedömning och observationer kan han-teringen av olika former av risk operationaliseras. Om det föreligger låg risk kan det vara tillräckligt med min-dre frekventa kontakter och vanlig övervakning samt regelbunden kontakt med offret. Om det är en person med medelhög risk behövs mer kontakt, regelbunden kontroll av dynamiska faktorer, tätare kontakt med offret och en säkerhetsplan för offret. När det bedöms finnas hög risk gäller tät kontakt, ökad vaksamhet, information till offret om risken, säkerhetsplan och larm för offret samt förvarning till polisen, familj och vänner.

DISKUSSION

I diskussionen som följde påpekades att det är viktigt med primär prevention. Vikten av att arbeta allmänt förebyggande betonades, t ex med unga män och manlig socialisation.

Ett problem som togs upp är att riskbedömningsin-strumenten bara kan användas för dem som redan gjort sig skyldiga till brott. Däremot finns inte så mycket kun-skap om riskfaktorer bland personer som ännu inte varit våldsamma. Sådant som kan vara viktigt att vara vaksam

på som nämndes är tidiga tecken i relationer, t ex på kontroll och ett patologiskt sätt att relatera, borderline-personlighet, narcissistiska personer, sådana som ständigt hamnar i bråk med andra etc. Det nämndes också att det faktiskt finns en skala för tidig upptäckt av personer i riskzonen – "Abusiveness Inventory" som kan användas innan våldet blivit manifest.

På en fråga om varför inte "stalking" finns med i SARA svarade Randall Kropp att det finns med under övriga överväganden. Allt rymdes inte bland de 20 riskfaktorerna och den typen av brott var inte så uppmärksammade när skalan konstruerades.

Utifrån intervjuer med män som mördat sina fruar påpekade Russell Dobash att det finns kombinationer av riskfaktorer som kan vara dödliga – personer som är tvångsmässigt fixerade, förföljer och trakasserar samt nyss genomgått separation. När de inser att kvinnan fortsätter att svara avvisande kan deras inriktning ändras från att försöka få henne tillbaka till att döda henne.

Randall Kropp betonade att en individuell approach är nödvändig – alla är olika.

Att utveckla ett program för behandling av våldsamma män – The Pathfinder Project

Meg Blumson leder ett stort projekt i Storbritannien för utveckling och utvärdering av behandling för män som brukar våld mot kvinnor inom Home Office, en myndighet som bland annat har hand om frivården. Den brittiska regeringen tog 1997 beslut om att satsa stora resurser på en rad åtgärder för att minska brottsligheten, där mäns våld mot kvinnor är ett prioriterat område. Den fortsatta satsningen på respektive område är tydligt knuten till krav på redovisade positiva resultat. Meg Blumson redogjorde för projektet då hon deltog i gruppdiskussionen under seminariet.

BEDÖMNINGSINSTRUMENT

Det första steget i satsningen på behandling som en av åtgärderna för att minska mäns våld mot kvinnor i Storbritannien var att utveckla ett nationellt bedömningsinstrument som nödvändigt komplement till kliniska bedömningar, vad gäller allvarlighetsgrad samt risken för återfall. Det fanns starkt stöd i forskningen för att behandling av förövare måste vara tydligt fokuserad på just graden av risk för allvarligt våld och för återfall för att effektivt kunna förebygga brott. Det instrument som utarbetats är "Offender Assessment System" (OASys) och är ett sk aktuariskt instrument, vilket innebär att ett antal operationaliserade variabler prickas av, viktas och poängsätts samt summeras i en total riskpoäng. Instrumentet har utvärderats i brittiskt sammanhang och har i jämförelse med andra instrument visat sig ha en god förmåga att predicera återfall i brott. (I det forskningsprojekt som beskrivs nedan kommer emellertid SARA-manualen att användas som riskbedömningsinstrument.)

BEHANDLINGSPROGRAM

Det andra steget var att utveckla olika typer av verksamheter inom frivårdens ram med fokus på att minska ris-

ken för återfall. I en del av projektet arbetar man med återanpassning till samhället i form av utbildning, arbete och bostad. I den andra delen utvecklas behandling med inspiration från nordamerikanska program på grundval av empiriskt dokumenterade metoder, med fokus på specifika kriminogena faktorer, med påvisat goda effekter jämfört med andra typer av insatser.

Efter kanadensisk modell inrättades en panel för granskning av programmen och ackreditering av dem som höll måttet enligt den standard som formulerades.

Regeringen har satt upp ett mål om att 10 000 förövare under åren 2001-2002 ska ha genomgått ett sådant program, med en ökning till så många som 60 000 under 2003-2004. Detta mål baserades på en cost-benefit-analys om att avsevärda kostnader för den rättsliga hanteringen skulle kunna sparas in, liksom de mer svårberäknade vinsterna i form av minskad rädsla för brott, ökad livskvalitet för offren etc.

UTVÄRDERING

Då projektet startade fanns 27 olika program igång för förövare av kvinnovåld, såväl frivillig behandling som behandling under tvång. De flesta var Duluth-inspirerade och pro-feministiska med grunden i kognitiv beteende-

- » I en del av det nationella brittiska projektet utvecklas behandling för våldsamman män på grundval av empiriskt dokumenterade metoder, med fokus på specifika kriminogena faktorer med påvosat goda effekter jämfört med andra typer av insatser
- » Behandlingsprogram som uppfyller standardiserade krav ackrediteras och utvärderas kontinuerligt
- » Regeringen har satt upp ett mål om att 70 000 förövare under åren 2001-2004 ska ha genomgått ett sådant program
- » Ett brett upplagt forskningsprogram ska söka svar på bland annat vilka dynamiska riskfaktorer som behöver bearbetas i programmen
- » Mäns våld mot kvinnor ses i projektet som ett problem som understöds av såväl individuella faktorer som strukturella och socio-kulturella

terapi. Få hade utvärderats och inget av dem på ett vetenskapligt tillförlitligt sätt. Även om domstolarna hade en positiv inställning till dem, fanns inga belägg för att de verkligen minskade brottsligheten. De internationella studier som fanns att tillgå var antingen bristfälliga eller motsägelsefulla. Man fann egentligen bara en studie som ansågs ge tillräckligt underlag för att välja inriktning för utvecklandet av ett effektivt behandlingsprogram – longitudinell forskning med utvärdering av fyra program i Pittsburgh.

Den aktuella studien använde som utvärderingsmått inte bara åtalsfrekvens, utan också minskning av kränkande och våldsam beteende. En femtedel av dem som genomgått de undersökta behandlingsprogrammen hade upphört med allt kränkande och våldsam beteende efter fyra år. Ytterligare en femtedel fortsatte att uppträda hotfullt eller med andra kränkningar, en femtedel hade brukat våld mot sin partner en gång under perioden och en femtedel hade gjort det allvarligt och vid flera tillfällen. Den senare gruppen hade i regel återfallit inom tre månader efter att ha avslutat behandlingen.

Längden på behandlingen tycktes inte ha någon avgörande betydelse, men däremot om den fullföljdes eller inte. Det var en heterogen grupp av män som genomgick behandlingen och den säkraste riskfaktorn för återfall var alkoholbruk till en grad av minst ett berusningstillfälle per månad.

Den brittiska genomgången av behandlingsprogram kom i likhet med den kanadensiska och en studie i USA fram till att få av de befintliga programmen uppfyllde de strikta kriterier som satts upp som standard för ackreditering. De flesta programmen byggde på en rad antaganden snarare än evidens från forskning. Slutsatsen blev att de många gånger klena resultaten kan bero på den bristfälliga utformningen av programmen. I Kanada utvecklades därför ett program med 75 sessioner för män med hög risk för återfall i våld mot kvinnor, vilka dömts till mer än två års fängelse.

I det brittiska projektet beslutade man sig för att koncentrera sig på det som bedömdes vara den största kunskapsluckan, nämligen forskning kring dynamiska riskfaktorer och kriminogena faktorer hos män som använder våld mot kvinnor. Forskningen har nu godkänts och kommer att bygga på intervjuer med 500 manliga förövare som har dömts till behandling. Psykometriska test kommer att användas för att undersöka underliggande personlighetsfaktorer som kan tänkas bidra till våldsutövningen. Samtidigt kommer matchade kvinnliga partners att tillfrågas om sin syn på männens våldsbeteende och för att undersöka eventuella samband med männens personlighetstyper.

Männen som ingår i studien kommer att hänvisas till olika program med ledning av riskbedömningsinstrument. En rad utvärderingsinstrument kommer att utvecklas som mäter minskat kränkande, kontrollerande och våldsamt beteende samt ökad livskvalitet för partner/offret.

När de kriminella faktorerna har utforskats kommer de existerande programmen att granskas ytterligare en gång utifrån dessa, för att om det finns brister utveckla program som täcker in nödvändiga faktorer. Då sådana program har utarbetats kommer de att ingå som en del i åtgärds paketet för förövare inom frivårdens ram.

Programmen kommer att fokusera även dynamiska och inte bara statiska riskfaktorer samt inriktas på dem

som bedöms ha en medelhög risk för återfall. Alla program genomgår en kvalitetskontroll med videoinspelade sessioner som granskas ur kvalitets synpunkt. De program som inte lever upp till kraven får bidragen indragna.

En nyckelfaktor, där många program enligt tidigare forskning brister, är en uttalad förändringsmodell, vilket kan vara mer komplicerat för program avsedda att hantera våld i nära relationer jämfört med andra program. Den sociokulturella dimensionen har en större inverkan och betydelse när det gäller faktorer som upprätthåller mäns våld mot kvinnor.

I Pathfinder Project tillämpas en teoretisk modell som kallas för ekologisk. Den innebär att våldet måste analyseras på alla nivåer, liksom behandlingsprogram därför behöver beröra samtliga (samt kriminogena faktorer därutöver) enligt följande:

- personlighetsfaktorer
- familj och intima relationer
- familj och socialt nätverk – påverkan av normer och värderingar
- sociokulturella aspekter – medvetenhet, mäns socialisation etc.

Samarbete har etablerats mellan det brittiska frivårdsprojektet och Kriminalvårdsstyrelsen i Sverige för gemensamma forskningsprojekt, jämförelser och metodutveckling.

Tillämpning av kunskaperna för svenska förhållanden

Seminarier avslutades med gemensamma diskussioner i två grupper bland de svenska deltagarna för synpunkter på tillämpning av kunskaper och erfarenheter av behandling av våldsamma män för svenska förhållanden. Nedan ges en komprimerad redovisning av diskussionerna, som utgick ifrån följande frågor:

- Vad har hittills saknats i svenska program för våldsutövare och våldsoffer?
- Vilka grundläggande faktorer ska ingå i strukturerade behandlingsprogram?
- Hur garantera programintegritet?
- Hur ska bra samverkan kunna utvecklas mellan myndigheter/organisationer? Vad ska man samverka om? Hur ska samverkan organiseras?
- På vilket sätt kan man bygga in utvärdering/forskning i programverksamheten, så att praktikers, administratörers samt utvärderares/forskares behov blir tillgodosedda?

SVENSKA PROGRAM FÖR VÅLDSUTÖVARE OCH VÅLDISOFFER

I diskussionerna togs upp att det är angeläget att alla berörda myndigheter börjar se och ta till sig vilket omfattande problem mäns våld mot kvinnor är, när det gäller utsatta kvinnor och barn, hälsokonsekvenser, samhällsekonomiska konsekvenser etc. Det sades att det finns en risk att även ansvariga myndigheter drabbas av tendensen att försöka minimera problemet.

Brister

Det togs upp att när det gäller konsekvenserna för offer och förövare är det egentligen inte brist på resurser som hindrar adekvata åtgärder, eftersom dessa kostar så mycket mer längre fram om man inte sätter in åtgärder tidigt. Det gäller därför att använda resurserna på rätt sätt, dvs i så tidigt skede som möjligt. En rad problem med program för behandling av förövare och stöd till offren togs upp i diskussionerna:

En synpunkt var att det inte finns tillräckligt många

och varierande program i Sverige. Det behövs olika typer av program, som olika typer av myndigheter har ansvar för, på alla nivåer – ideologiskt, strukturellt, organisatoriskt och individuellt. Här gäller det att tänka i termer av ett folkhälso- och samhällsekonomiskt perspektiv. Sammanbrott i de sociala strukturerna berör alla och det är fel att se det hela bara som en fråga för polis och kriminalvård. Våld mot kvinnor är ett stort folkhälsoproblem. Kostnaderna är höga räknat t ex i antal sjukskrivningsdagar per år. Våldet mot kvinnor förkortar livslängden mer än rökning, alkohol och trafik.

Barn

Det betonades att stöd till kvinnor och barn är viktigt. Man kan inte se kvinnor, män och barn för sig, utan de måste ses i det gemensamma sammanhang som de ingår i.

Barn har rätt att leva utan våld. Hur situationen än ser ut kommer barnen att påverkas negativt där det finns våld i familjen. Från klinisk erfarenhet vet man att dessa barn far mer illa än de som blir misshandlade själva –

enkelt uttryckt för att det är lättare att hitta förklaringar när man själv blir slagen än när man bevittnar våld mot de närmaste. I många fall finns risk för att mönstren förs vidare till nästa generation. Ett förebyggande arbete är viktigt för att bryta mönstret – för individerna, men även för samhället. Det saknas i stort sett program för barnen – de är oftast bortglömda. Ett problem som uppmärksammades är att kvinnojourerna inte tar emot pojkar över tolv år. Därmed utestängs de från hjälp och dessutom förmedlas till dessa pojkar att bara det faktum att de är av manligt kön gör dem potentiellt farliga.

I detta sammanhang diskuterades hur man konkret kan fånga upp barnen. Det togs upp att det borde vara en generell åtgärd att polisen vid larm om kvinnomisshandel gör en anmälan till socialtjänsten. Ett förslag var att socialarbetare alltid borde följa med polisen vid larm om familjevåld och fånga upp eventuella barn och deras behov. Även skolans ansvar att anmäla när man upptäcker att barn far illa är centralt och socialtjänsten har sitt ansvar att utreda och följa upp. Det togs också upp att dessa barn inte är tillräckligt uppmärksammade inom barn- och ungdomspsykiatri.

Uppföljning och gemensamt ansvar

En synpunkt var att ett problem med svenska behandlingsprogram för män är att de har svävat fritt – det är oklart vem som tar ansvar efteråt. Det behövs både en gedigen bedömning innan behandlingen startar och uppföljning och utvärdering efter genomförd behandling. Här finns ett brott i ansvarstagandet mellan olika myndigheter. Det betonades att det är viktigt att arbeta över ansvarsgränserna och få ett flöde i stället för att det som nu tenderar att vara ”små öar” här och var utan koppling till övriga samhällsinsatser.

Vidare sades att det i många sammanhang borde vara en rutin att ställa frågor om våld – inom hälso- och sjukvården allmänt, vid ungdomsmottagningar, inom mödra- och barnhälsovården etc.

- » Mäns våld mot kvinnor är ett folkhälsoproblem med ett gemensamt ansvar för många olika myndigheter och bred samverkan är av grundläggande betydelse
- » Ansvaret måste byggas in i strukturerna och ingå i det dagliga arbetet för berörda myndigheter. Det ska inte bygga på frivilliga krafter eller engagemang från enskilda personer
- » Resurserna måste satsas tidigt innan problemen har hunnit bli för stora
- » Barnen och deras behov är ofta bortglömda i sammanhanget
- » Programmen måste ha specifika målsättningar och särskild kompetens anpassade till respektive målgrupp
- » En tydlig struktur i behandlingen, som bygger på solid teoretisk grund samt inbyggd uppföljning och utvärdering är viktig, samtidigt som det måste finnas utrymme för flexibilitet
- » Kunskaper om mäns våld mot kvinnor bör ingå i grundutbildningar och kontinuerlig fortbildning för berörda yrkesgrupper och tryck bör sättas bakom detta krav
- » Fler broar behöver byggas mellan forskning och klinisk verksamhet

Det togs också upp att många myndigheter har ett ansvar i frågan och att det är viktigt inte ha ett för snävt perspektiv. Ansvaret måste byggas in i strukturerna, så att det ingår i det dagliga arbetet. Det betonades att sådant inte kan byggas på frivilliga krafter eller engagemang från enskilda personer, då blir det för sårbart.

Utbildningsinsatser

Det konstaterades att utbildning behövs redan på tidig nivå, från förskolan och framåt, och inte minst för olika yrkesgrupper som kommer i kontakt med problemet.

Om man kan få in kunskaper i utbildning för vissa yrkesgrupper ger det en beredskap som kan underlätta myndighetshandlingen senare. Problemet är dessvärre ingen dagslända – det finns och kommer att finnas och måste integreras i grundutbildningarna för berörda yrkesgrupper, vilket anges i propositionen om Kvinnofrid. Höskoleverket bör granska om så har skett.

Läroutbildningen t ex är viktig att påverka. Den nämns i propositionen, men har inte kommit in i de texter som direkt riktar sig till ansvariga för utbildningarna.

En synpunkt som togs upp är att fortbildning till berörda yrkesgrupper hela tiden måste upprepas, eftersom personalomsättning, omorganisationer etc leder till att kontinuitet i kunskap och kompetens bryts. En viktig fråga är hur man ska få kunskaper och nätverk att fortleva.

Vad gäller den allmänna ideologiska nivån med kunskaps- och medvetandehöjande insatser togs upp att männens ansvar för våldet är viktigt att understryka. Det gavs ett exempel på en kanadensisk kampanj riktad till män. Där var budskapet att alla män inte har ansvar för de brott som begås, men alla män, i kraft av att de är män och därmed tillhör en grupp som tilldelats privilegier av olika slag, har ansvar för att män inte missbrukar den positionen. Därför bör de "goda männen" ta ställning mot våldet genom att vara goda exempel, men också tala med vänner, arbetskamrater etc och markera att de tar avstånd ifrån våldet.

Försvarsmakten borde se till att diskussioner om legitimt respektive ickelegitimt våld tas upp inom värnpliktsutbildningen. Även personalorganisationernas roll att lyfta upp frågorna för att få genomslag inom personalgrupperna togs upp. Speciellt gäller det inom mansdominerade organisationer som polis, kriminalvård etc.

Innehåll i behandlingsprogrammen

I diskussionen togs upp att forskning har visat att behandlingsmodellen i sig kanske inte är det viktigaste, utan att det är en tydlig och klar struktur i behandlingen. Att utgå från en tydlig teoretisk grund, ha en välgrundad metod samt bygga in utvärdering och insyn utifrån, var sådant som nämndes som betydelsefullt.

Vidare sades att programmen måste ha en specifik målsättning, anpassad till målgruppen, och det behövs särskild kompetens hos dem som håller i dem. Allmän behandlingskompetens räcker inte för driva grupper för vare sig kvinnor, barn eller män. De flesta program som kvinnor ingår i drivs av kvinnojourerna, vilket innebär att myndigheter inte har någon direkt insyn i, något ansvar för eller kan påverka innehåll och inriktning.

Frågan om vikten att i behandlingsprogram för män arbeta med självkänsla kommenterades (vilket enligt viss forskning som redovisats inte anses relevant). Även om självkänsla i sig inte är någon prediktor för återfall, så ansågs det viktigt att arbeta med den som språngbräda för förändring. Självkänsla är kanske inte betydelsefull för utfallet som enskild faktor, men som förutsättning för resten.

I diskussionen uttalades viss skepsis mot betoningen av manualbaserad behandling, eller snarare en alltför snäv tolkning och instrumentell tillämpning av sådan. Det kan finnas en risk för att betydelsen av relationen mellan behandlare och gruppen samt inom gruppen får en underordnad betydelse. Gruppdynamiken är viktig och det måste finnas utrymme för att arbeta med den samt att kunna ta upp det männen är uppfyllda av, oavsett metod

och program. Det betonades att det krävs flexibilitet i förhållande till manualen, vilket inte är någon risk om det är en professionell och erfaren behandlare. En manual är mest ett hjälpmedel för att inte glömma vissa saker. Det personliga engagemanget hos behandlaren är viktigt, samtidigt som det finns stora nackdelar med att god behandling är avhängig av eldsjälar. Samtidigt påpekades att det måste finnas utrymme för karismatiska personer också.

Programintegritet

Om programintegritet sades inte särskilt mycket i diskussionen utöver det som sagts ovan om behovet av struktur och flexibilitet. Att hålla sig till en tydlig struktur får aldrig bli ett självändamål. Samtidigt är programintegritet en viktig grund för forskning och utvärdering.

SAMVERKAN

Samverkan behöver ske på alla nivåer, på central- och länsnivå likaväl som på lokal nivå. Ansvar för samverkan på högre nivåer är en förutsättning också för övriga. Centralt behöver man skapa goda förutsättningar för samverkan samt tydliggöra att flera aktörer har ansvar. Det tenderar att bli för mycket fokus på att det är en fråga för polis, åklagare och kriminalvård, samtidigt som andra instanser har backat. När det kommer så långt som till polis och rättsväsende har problemen ofta pågått länge, det är viktigt att uppmärksamma dem långt tidigare. Det togs upp att länsnivå kan vara en lämplig nivå för samarbete mellan kommunerna, eftersom polis och åklagarväsende har en länsindelning.

Det togs upp att det kan finnas välfungerande modeller för samverkan som man behöver titta närmare på, utvärdera och sprida. På länsnivå finns på en del håll sammanställningar om vad som har gjorts. Ett exempel som nämndes (det finns fler) är Västerbotten, där landshövdingen begärde in rapporter om vad olika instanser gjorde på området. Sådant har en direkt inverkan på de professionella och stärker dem i deras arbete.

Betydelsen av fungerande kedjor för olika insatser och ansvar var något som betonades. En synpunkt var att eftersom polisen är den som ofta har den första kontakten, bör den ha en plikt att skicka ärendet vidare till andra myndigheter, t ex socialtjänsten, för kvinnans och barnens väl – även i de fall som det inte blir någon utredning för polisens del. En tanke var att polisen kanske regelmässigt skulle göra uppföljande besök, för att veta vad som händer sedan, dels som kompetensutveckling i sig samt dels för att ha ett fortsatt ansvar. Ett annat förslag var att polisen regelmässigt skulle ha med någon från socialtjänsten, för att ge de drabbade chansen att prata med någon som inte är polis. Polisen har ett annat uppdrag, därför kan det vara viktigt att skilja ut brottsutredningen från det övriga. Det skulle också avlasta polisen och göra det lättare att koncentrera sig på polisuppgifterna.

Vad gäller samverkan mellan kriminalvården och kommunerna nämndes ett konkret praktiskt problem med ansvaret för frivilliga i behandlingsgrupperna för män. Såväl kriminalvården som socialtjänsten avfärdar det som sitt ansvar att bekosta behandlingen för män som inte finns inom kriminalvården. Normaliseringsprincipen och kommunernas ansvar även för dem som sitter på anstalten fungerar ofta dåligt. Kriminalvårdens ansvar är verkställighet av påföljd – övriga insatser är kommunens ordinarie ansvar. Anstaltsvistelsen är ett strålande tillfälle för behandling, men kriminalvården har egentligen inte huvudansvaret för sådan. I dagens läge frågar kommunen oftast inte ens efter vilka insatser som gjorts inom kriminalvården när personen frigges.

UTVÄRDERING

Vad gäller utvärdering togs upp att forskarvärlden och den kliniska verksamheten behöver sammanfogas mycket mer. Här finns en stor klyfta, kliniker har ofta inte velat släppa in forskare i behandlingen. Problemet är ofta att kombinera dessa båda världar, med olika refe-

rensramar och språkbruk. Det finns tre viktiga parter i att bygga upp och ta till vara kunskaper i utvärdering och forskning – politikerna, universitetsvärlden samt de professionella med den kliniska erfarenheten. De finansieringsformer som man har i t ex USA ställer helt andra krav på att varje verksamhet ska kunna visa resultat av det man gör.

Det togs också upp att det är viktigt att visa att utvärdering kostar pengar. Men med tanke på de stora kostnaderna för våldet mot kvinnor som folkhälsoproblem, t ex kostnaderna för kvinnors sjukskrivningar, handlar det om väl satsade medel. Som exempel nämndes att Vägverket lär ska disponera 1 miljard kronor för att förebygga trafikolyckor, medan det nationella projektet Kvinnofrid förfogar över 26 miljoner.

I varje projekt bör det sättas av ordentligt med resur-

ser för dokumentation och utvärdering, forskning och utveckling. Det är därför också viktigt att reda ut vem som ska ta ansvar för utvärderingen och de resurser som behövs för den.

För att få bra kunskap, förstärkning och återkoppling i programverksamheten sades att man bör ha med utvärderare och forskare redan från början samt utforma utvärderingsarbetet i samverkan. Det innebär i regel problem när forskare kommer in efteråt. Det betonades att det bör vara inbyggt i verksamheten.

En synpunkt var att utvärderingar av behandlingsprogram inte bara ska vara fixerade på återfall i brott, det gäller att hitta finare mått. Vad gäller återfall är det också viktigt att veta hur snart de sker, vilken form av brottslighet det är fråga om etc.

Avslutande kommentarer

Lise Bergh, statssekreterare hos jämställdhetsministern Margareta Winberg, avslutade seminariet med att peka på en del av det arbete som görs och planeras på regeringsnivå vad gäller kvinnofrid. Bland annat har ett Nationellt råd för Kvinnofrid bildats, där frivilligorganisationer och myndigheter kan utbyta idéer och erfarenheter, peka på frågor och problem. Behandlingsprogram för män är en av de frågor som diskuteras i rådet.

Tyvärr är det mest kvinnor som engagerar sig i jämställdhetsfrågor. Därför är det viktigt att fokusera männens ansvar att ta del aktivt, vilket är nödvändigt för att nå tillräckliga resultat. Sverige betonar männens ansvar i alla sammanhang, även i EU och FN. Samtidigt som utvecklingen går trögt, håller traditionella mönster fak-

tiskt på att förändras – unga män i Sverige tar t ex mer del i familjen och ansvaret för barn. Departementet har tagit initiativ till ett tvåårigt projekt för att öka kunskapen om vilka hindren är för män att delta jämställt i detta ansvarstagande.

Under Sveriges EU-ordförandeskap kommer det att hållas ett expertmöte i Örebro om män och jämställdhet, med fokus på global sexhandel i syfte att påverka den europeiska debatten. Ulf Adelsohn och Margareta Winberg har vidare tagit initiativ till en konferens om mäns våld mot kvinnor dit borgmästarna i samtliga europeiska huvudstäder har bjudits in.

Lise Bergh konstaterade avslutningsvis att seminariet utgjort en viktig plattform för att utbyta kunskaper och erfarenheter. En uppföljande konferens kommer att hållas i slutet av år 2001 för avrapportering av vidare erfarenheter och utveckling på området.

Deltagarförteckning

Professor Jeff Hearn, Manchester och Helsingfors

Professor R.E. Dobash, Manchester

Professor R.P. Dobash, Manchester

Dr Colleen Lundy, Ottawa

Professor Mary P. Koss, Tucson, Arizona

Dr R. Karl Hanson, Ottawa

Dr Randall P. Kropp, Vancouver

Norman Bishop, f.d. forskningschef, Kriminalvårdsstyrelsen (*seminarieledare*)

Niklas Långström, leg. läkare, med.dr., Karolinska institutet (*moderator dag 1*)

Mona Eliasson, docent, Centrum för kvinnoforskning, Uppsala universitet (*moderator dag 2*)

Merike Lidholm, skribent, doktorand, psykologiska institutionen, Lunds universitet (*dokumentatör*)

Ylva Arnhof, chef för alkohol- och narkotikaprogrammet, Folkhälsoinstitutet

Ulf Axberg, leg. psykolog, doktorand, Göteborgs universitet

Lise Bergh, statssekreterare, Jordbruksdepartementet

Agneta Blidberg, biträdande chef, Åklagarmyndigheten i Stockholm

Meg Blumsom, projektledare Pathfinder Project, Home Office, Storbritannien

Annika Eriksson, fil.dr., projektledare, Socialstyrelsen

Martin Grann, docent, chef för Sektionen för rättspsykiatri, Karolinska institutet

Birgitta Göransson, kriminalvårdsdirektör, Kriminalvårdsstyrelsens regionkontor, Göteborg

Anne Holm, Justitiedepartementet

Gunnar Holmberg, överdirektör, Rättsmedicinalverket

Bo Hägglund, kriminalkommissarie, Rikspolisstyrelsen

Gigi Isacson, förbundssekreterare, Svenska Kommunförbundet

Ulf Jonson, chef för Kriminalvårdsstyrelsens Normeringsenhet

Katarina Jupén, Näringsdepartementet

Lisa Kwarnmark, leg. psykolog, leg. psykoterapeut, Kriminalvårdsanstalten Skogome

Hans-Olof Larsson, kriminalvårdschef, Kriminalvårdsmyndigheten, Norrtälje

Marianne Laxén, chef för jämställdhetsenheten, Näringsdepartementet

Peter Lindström, chef för enheten för reformutvärdering, Brottsförebyggande rådet

Lotta Nilsson, utredare, Brottsförebyggande rådet
Mats Nilsson, Socialdepartementet
Gudrun Nordborg, informationschef, Brottsoffermyndigheten
Barbro Posse, informatör, Rikskvinnocentrum, Uppsala
Kristina Rennerstedt, statssekreterare, Justitiedepartementet
Katarina Schmidt, Näringsdepartementet
Lis Somander, projektledare, Kriminalvårdsstyrelsen
Knut Sturidsson, leg. psykolog, doktorand, Karolinska institutet
Anders Tengström, med.dr., leg. psykolog, Karolinska institutet
Marianne Tobiasson, frivårdsinspektör, Frivården Göteborg-Centrum
Ingela Wedin, leg. psykolog, doktorand, Rättspsykiatriskt Centrum, Säter
Katarina Weinehall, universitetslektor, Umeå universitet
Inger Widén Cederberg, direktör, Socialstyrelsen

Program

Seminarium om interventionsmetoder för män som begått våldsbrott mot kvinnor Sjudarhöjden, Sigtuna, 6 – 8 december 2000

6 DECEMBER

Välkomstanförande

Kristina Rennerstedt, statssekreterare vid Justitiedepartementet

Utbildning och upplysning som åtgärd mot mäns våld mot kvinnor

Jeff Hearn, professor vid universitetet i Manchester samt gästprofessor vid Svenska Handelshögskolan i Helsingfors

Att förändra våldsamma män – utvärdering av brittiska program

Rebecca Emerson Dobash och Russel P Dobash, professorer vid universitetet i Manchester

Effektiva program för våldsamma män i Kanada

Colleen Lundy, professor vid Carleton University i Ottawa

7 DECEMBER

Rättsväsendets sätt att möta mäns våld mot kvinnor

Mary P Koss, professor vid College of Public Health i Tucson, Arizona

Sexuellt våld – riskfaktorer och behandling

R Karl Hanson, fil.dr., Ottawa

Att hantera risk för våld och kränkningar i nära relationer

Randall P. Kropp, professor, Vancouver

8 DECEMBER

Gruppdiskussioner

Tillämpning av kunskaperna för svenska förhållanden

Avslutningsanförande

Lise Berg, statssekreterare vid Jordbruksdepartementet

Seminarieledare: Norman Bishop, f.d. forskningschef, Kriminalvårdsstyrelsen

Moderator dag 1: Niklas Långström, leg. läkare, med.dr., Karolinska institutet

Moderator dag 2: Mona Eliasson, docent, Centrum för kvinnoforskning, Uppsala universitet

Fler exemplar av rapporten kan beställas från
Näringsdepartementet, Jämställdhetsenheten,
telefon 08-405 10 00, telefax 08-24 71 52
eller per e-post: equality@industry.ministry.se.
Artikelnummer: N2001.050

Rapporten finns även på regeringens webbsidor
om jämställdhet:
www.naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet/

REGERINGSKANSLIET

Näringsdepartementet

103 33 Stockholm